

mütefekkir

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

cilt / volume: 11 • sayı / issue: 21 • haziran / june 2024 • 109-138

ISSN: 2148-5631 • e-ISSN: 2148-8134 • DOI: 10.30523/mutefekkir.1501158

SÜYÛTÎ'NİN MEVZÛÂT LİTERATÜRÜNE KATKISI

al-Suyûtî's Contribution to Literature of Mawdû'ât

Mustafa Yasin AKBAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim Dalı, Afyon, Türkiye [ORCID](https://orcid.org/03a1crh56) [ror.org/03a1crh56](https://orcid.org/03a1crh56)

Assist. Prof., Afyon Kocatepe University Faculty of Islamic Sciences Department of Basic Islamic Sciences Department of Hadith, Afyon, Türkiye

✉ yakbas@gmail.com [ORCID](https://orcid.org/0000-0003-0257-1694) <https://orcid.org/0000-0003-0257-1694>

Taha ÇELİK

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim Dalı, Türkiye [ORCID](https://orcid.org/013s3zh21) [ror.org/013s3zh21](https://orcid.org/013s3zh21)

Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University Ahmet Kelesoglu Faculty of Theology Department of Basic Islamic Sciences Department of Hadith, Konya, Türkiye

✉ celik.taha@hotmail.com [ORCID](https://orcid.org/0000-0002-9148-421X) <https://orcid.org/0000-0002-9148-421X>

i Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 31.12.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 04.03.2024

Yayın Tarihi / Published: 15.06.2024

” **Atıf / Cite as:** Akbaş, Yasin - Çelik, Taha. "Süyûtî'nin Mevzûât Literatürüne Katkısı". *Mütefekkir* 11/21 (2024), 109-138. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1501158>

© **Telif / Copyright:** Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

i **İntihal / Plagiarism:** Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

SÜYÛTÎ'NİN MEVZÛÂT LİTERATÜRÜNE KATKISI

Öz

Hadis tarihinde hicrî beşinci ve altıncı asırlar itibarıyla mevzû rivayetler müstakil kaynaklarda bir araya getirilmeye başlamış bu alanda önemli bir literatür teşekkül etmiştir. İlk olmamakla birlikte en meşhur örneğini İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) verdiği bu alana önemli katkı sunan âlimlerden birisi de Süyûtî'dir (ö. 911/1505). Onun ilgili literatürdeki yazınının ekseriyeti İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'ı eksenlidir. O, *el-Mevzû'ât* üzerine en güzel çalışmayı *el-Le'âli*'siyle yapmış, sonra bu eserini en-Nüket'inde özetlemiştir. Ayrıca *el-Mevzû'ât*'a bir de zeyl kaleme almıştır. Özellikle devrinde uydurma hadisleri fazlaca kullanan kıssacıları tenkidi kendine vazife edinen Süyûtî, alana ilişkin eserlerinin hemen hepsinde kıssacılara dikkat çekmiş, onları sözlü tenkitten de geri durmamıştır. Bu sebeple çokça saldırıya da maruz kaldığını söylemiştir. Çalışmada Süyûtî'nin mevzûât literatürüne örneklik teşkil eden eserleri tespit edilmiş ve bunlar; elif sebebi, metodu, mahiyeti ve literatürdeki yeri açısından tahlil edilmiştir. Ayrıca müellifin mevzû hadislerle yaklaşımı ve bu tür rivayetlerin kullanımı hususundaki tavrı incelenerek İbnü'l-Cevzî'ye yönelttiği tenkitler tetkik edilmiştir. Netice itibarıyla hadis tarihinin belki de en velûd âlimi olan Süyûtî'nin mevzûât literatürüne de oldukça nitelikli bir katkıda bulunduğu görülmüştür. Bununla birlikte onun, uydurma hadisin ihdâsı ve nakli konusunda son derece ağır tenkitlerde bulunmasına ve hemen her eserine bunu yansıtmasına rağmen kendisiyle bazen çelişebildiği, kimi zaman aşırı zayıf hatta uydurma rivayetleri savunabildiği ve bazı eserlerinde mevzû rivayetleri kullandığı müşâhade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Süyûtî, Mevzû Hadis, Mevzûât Literatürü, Kıssacılar.

al-Suyûtî's Contribution to Literature of Mawdü'ât

Abstract

In the history of hadîth, during fifth and sixth centuries for Hijrah, mawdü' (fabricated) hadîths began to be brought together in separate sources and an important literature was formed in this field. Although not the first, one of the scholars who made significant contributions to this field is Suyûtî (d. 911/1505) while Ibn al-Jawzî (d. 597/1201) is the most famous example. Most of Suyûtî's studies in the relevant literature are about Ibn al-Jawzî's book *al-Mawdü'ât*. He made the best work on *al-Mawdü'ât* with his *La'âli*, and then summarized this work in his *al-Nukat*. He also wrote a *zayl* (second volume) to *al-Mawdü'ât*, Suyûtî, who took it as his duty to criticize the story (qissa) tellers who used fabricated hadîth s excessively during his time, drew attention to them in almost all his literary works with an open critique, where he stated that he was subjected to many attacks. In the study, Suyûtî's works on fabricated hadîths were analyzed in terms of the aim, method, content, and significance within the body of relevant literature. In addition, the author's approach to fabricated hadîths and his attitude towards the use of such narrations as well as his criticisms towards Ibn al-Jawzî were examined. As a result of these analysis Suyûtî, who is perhaps the scholar who wrote the most works in the history of hadîth, made a very qualified contribution himself to the literature of fabricated hadîths. Although he extremely criticized fabricating and disseminating hadîths and reflected over this issue in almost all his works, he sometimes contradicted with himself and used fabricated hadîths.

Keywords: Hadîth, Suyûtî, Mawdü' (Fabricated) Hadîth, Mawdü'ât Literature, Story (Qissa) Tellers.

GİRİŞ

İslâm tarihinde uydurma rivayetlere ilk asırlardan itibaren dikkat çekilmiş/gündemde tutulmuş olmakla birlikte bu türden haberlerin bir araya getirildiği eserlerin telifi nispeten geç dönemlerde olmuştur. Kaynaklar incelendiğinde mevzû rivayetlerin iki tür eserde zikredildiği görülmektedir. İlki, müellifin zayıf yahut kezzâb ravileri sıraladığı ve onların rivayetlerinden örnekler zikrettiği eserler,¹ ikincisi ise doğrudan müellifin mevzû rivayetleri bir araya getirmeyi hedeflediği eserlerdir. Esasında mevzûât literatürünün ilk kaynakları büyük oranda söz konusu ilk grup eserlerdir. Özellikle İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *el-Mecrûhîn*'i ve İbn Adî'nin (ö. 365/976) *el-Kâmil*'i gibi cerh edilen ravileri bir araya getiren eserlerde, ravilerin rivayetlerinden de örnekler zikredilmiş ve bu sâikle ilgili telifler müstakil mevzûât eserlerine kaynaklık etmiştir. Örneğin literatürün ilk örneklerini veren İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113) ve İbnü'l-Cevzî gibi âlimlerin eserleri büyük oranda bu kaynaklara dayanmaktadır.

Mevzûât literatürünün doğuşunu, hicrî beşinci asrın başlarına kadar götürmek mümkündür. Kaynaklarda bu hususta zikredilen en eski eser, Ebû Saîd en-Nakkâş'ın (ö. 414/1023) *el-Mevzû'ât*'ıdır.² İbnü'l-Kayserânî'nin *Tezkiretü'l-mevzû'ât*'ı ve *Zahîretü'l-huffâz*'ı ile talebesi Cûzekânî'nin (ö. 543/1148) *el-Ebâtîl*'i öncü eserlerden olmakla birlikte bu türün en meşhur örneği İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'ıdır. Müellif bu eserine aldığı haberleri; İbn Adî'nin *el-Kâmil*'i, Ukaylî (ö. 322/934), İbn Hibbân ve Ebü'l-Feth el-

¹ Bk. İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *el-Mecrûhîn*'i ve İbn Adî'nin (ö. 365/976) *el-Kâmil*'i. İlgili literatür için ayrıca bk. Ömer b. Hasan Osmân Fellâte, *el-Vaz' fi'l-hadis* (Beyrut: Mektebetü'l-Gazzâlî/Müessesetü Menâhîlî'l-İrfân, 1981), 3/382-451.

² Bazı kaynaklarda Ebû Saîd en-Nakkâş'a *el-Mevzû'ât* isminde bir eserin nispet edilmesinden hareketle literatür, onun eseriyle başlatılmıştır. Hafız ve fakih bir muhaddis olduğu kaydedilen Ebû Saîd, ricâlle ilgili görüşlerine atfı yapılan bir cerh-tadil âlimidir. Bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, thk. Ali Muhammed Muavvad, Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Lübnan: Dârü'l-Ma'rife li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 1963), 1/119; Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, thk. Abdülfettah Ebû Guddê (Beyrut: Müessesetü'l-âlemî, 1971), 1/285, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 5/583; Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru lhyâit-Türâsî'l-Arabî, ts.), 1/276; Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Süyûtî, *ez-Ziyâdât ale'l-mevzû'ât*. (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2010), 1/446. İbnü'l-Cevzî'nin de ondan istifade ettiği görülmektedir. Bk. Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât* (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1966), 2/275, 3/205. Biyografi kaynaklarında 414'te vefat eden Ebû Saîd Muhammed b. Ali b. Amr b. Mehdî el-İsbahânî isminde bir muhaddisten bahsedilmekte fakat eserleri arasında sadece *el-Emâlî* ve *Tabâkâtü's-Sufiyye* zikredilmekte, *Mevzû'ât*'tan bahsedilmemektedir. Bk. Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât mine'l-ehâdîsi'l-merfuât*. thk. Nureddin Boyacılar (Riyad: Mektebetü Edvai's-Selef, 1997), 1/94 (muhakkik mukaddimesi); Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn: Terâcimü musannifi'l-kütübî'l-Arabîyye* (Beyrut: Dâru lhyâit-Türâsî'l-Arabî, 1957), 11/32; Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dımaşkî Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002), 6/275.

Ezdî'nin (ö. 374/985) *Duafâları*, Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemu'l-kebîr*, *el-Mu'cemu'l-evsat* ve *el-Mu'cemu's-sağîr*'i, Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *Efrâd*'ı, Hâkim'in (ö. 405/1014) *Tarih*'i, İbn Merdûye'nin (ö. 410/1020) *Tefsiri* ve ayrıca İbn Şâhin (ö. 385/996), Ebû Nuaym (ö. 430/1038) ve Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) eserleri ile Cüzekânî'nin (ö. 543/1148) *Ebâtîl*'i gibi kitaplar içerisindeki mevzû rivayetlerden seçmiştir.³ *el-Mevzûât*, sonraki mevzûât müelliflerinin göz atmadan geçemeyeceği temel bir kaynak olmuştur. Zira eser üzerine telhîs ve tenkid türünden çok sayıda çalışma yapılmıştır.⁴ Araştırmanın konusunu teşkil eden Süyûtî'nin çalışmalarından önce Ömer b. Bedr el-Mevsilî'nin (ö. 622/1225) *el-Muğnî 'ani'l-hıfz*'ı, Mecdüddîn İbn Teymiyye'nin (ö. 652/1254) *Kitâb fi'l-ehâdisi'l-mevzû'a'sı*, Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) *el-Ehâdisü'l-mevzû'a'sı*, Zehebî'nin *Tertibü'l-Mevzû'ât*'ı, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *el-Menârü'l-münîf*'i⁵ gibi eserler *el-Mevzûât*'ı esas alarak telif edilen kitaplardandır.

Süyûtî, uydurma hadislerin nakledilmemesi konusunda oldukça hassastır. *Tedribü'r-râvî*'nin 21. nev'i olarak "mevzû hadis" konusunu ele almıştır. Onu, zayıf hadis türlerinden en kötüsü olarak nitelemiş, uydurma olduğu bilinen bir hadisin nakledilmesinin haram olduğunu açıkça belirtmiştir.⁶ Kendisine sünneti muhafaza imkânı verdiği, diliyle ve kalemiyle Rasulullah'ın (s.a.v) mirasından mevzû rivayetleri bertaraf etme ve onlara kalkan olmaya muvaffak kıldığı için Allah'a hamd etmiş,⁷ uydurma hadisi nakledenlerin ağır bir şekilde cezalandırılacağı, uzun müddet hapsedileceği ve boyununun vurulacağına dair âlimlerin görüşlerini nakletmiştir.⁸ Ayrıca uydurma hadisi nakledenin hapsedilmesi, ondan selamın kesilip tecrid edilmesi, onun tevbe ve istiğfar etmesi gerektiği ve bu durumun insanlara bildirilmesi gerektiğine dair açık naslar bulunduğunu ifade etmiştir.⁹ O, hadis rivayetinde bir kez yalan söyleyip sonra tövbe eden bir kimsenin hadisinin asla kabul edilmeyeceğini, Ahmed b. Hanbel'in de bu görüşte olduğunu kaydetmiştir.¹⁰

³ Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Mekâsüdü'l-hasene*, thk. Muhammed Osman el-Haşî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1985), (nâşirin mukaddimesi).

⁴ Bk. İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 1/112-116.

⁵ Mevzûât kaynakları için bk. Fellâte, *el-Vaz' fi'l-hadis*, 3/451-521.

⁶ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, çev. Muhammed Enes Topgöl, ed. Arafat Aydın (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 1/596.

⁷ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Şerhu makâmâti Celâleddîn es-Süyûtî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1989), 862.

⁸ Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 866.

⁹ Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 867.

¹⁰ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Kitâbü't-tehdüs bi-ni'metillah* (Cambridge: Cambridge University, 1975), 234.

Süyûtî'nin hadis uydurulması ve mevzû rivayetlerin nakli konusunda klasik âlimlere benzer bir yaklaşım sergilediği ve bu hususta oldukça tutarlı ve müteşeddid bir portre çizdiği görülmektedir. Lakin onun rivayet kullanımını hususundaki hâkim kanaat bunun aksinedir. Zira o, mevzû rivayetler konusunda fazlaca tenkid edilmiş bir âlimdir. Süyûtî'nin hadisleri açısından tenkidi¹¹ denilince evveleminde akla Muhammed Abdürraûf Münâvî (ö. 1031/1622) gelmektedir. O, *el-Câmi'u's-sağîr*'i şerh ettiği eseri *Fezû'l-kadîr*'de Süyûtî'ye birçok noktada eleştiri yöneltmektedir.¹² Süyûtî'yi tenkid eden bir diğer isim Abdülazîz b. Şâh Veliyyullâh ed-Dihlevî'dir (ö. 1239/1824). O, Süyûtî'nin; Deylemî'nin (ö. 509/1115) *Firdevs*'i ve Ebû's-Şeyh İbn Hayyân'ın (ö. 369/979) eserleri gibi kaynaklardan asılsız ve mevzû birçok rivayeti aldığını ifade etmiştir.¹³ Süyûtî'ye uydurma hadisler konusunda en ağır tenkit yöneltenlerden biri de muasır muhaddislerden Ebül-Feyz Sıddık el-Gumârî'dir (1902-1960). O, *el-Muğîr 'ale'l-ehâdisi'l-mevzû'a fi'l-Câmi'i's-sağîr* isimli eserinde, Süyûtî'yi *el-Câmi'u's-Sağîr*'de yer verdiğini ifade ettiği çok sayıda uydurma hadisi gerekçe göstererek tenkit etmiştir.¹⁴ Meşhur tefsir âlimi Âlûsî'nin torunu Mahmûd Şükrî el-Âlûsî de (1857-1924) Süyûtî'yi oldukça ağır bir dille tenkit etmiş ve onu, eserlerine aldığı rivayetler hususunda "hâtıbu'l-leyl" olmakla itham etmiş,¹⁵ uydurma rivayetleri eserinde bir araya getirip hem de aynı rivayetleri başka eserlerinde kullanmasını ise onun başkalarının eserlerini kendisine mal etmesi sebebiyle oluşan bir tenakuz olarak açıklamıştır.¹⁶ Hadis âlimleri ve eserlerine karşı sergilediği mutedil ve ilmî tavırla tanınan Abdülfettah Ebû Gudde, Süyûtî'nin kitapları ve risalelerinde zayıf, asılsız ve uydurma hadisleri zikretme noktasında en mütesahil âlim olduğu kanaatindedir. O, Süyûtî'nin *el-*

¹¹ Süyûtî tenkidi denilince ilk akla gelen isim muasır Sehâvî'dir. Zira Süyûtî'ye en ağır tenkidi, hakarete varan ifadelerle o yönelmiştir. Onu, akılsızlık, ahmaklık, tahrif, intihal ve hırsızlıkla suçlamıştır. Sehâvî'nin eleştirileri ve değerlendirilmesi hususunda bk. Yıldırım, "Süyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehâvî - Suyûtî Çekişmesi Bağlamında)", 164-169. Ayrıca bk. Recep Aslan, *Süyûtî'nin Hadis İlmindeki Yeri* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018), 158-172; Adil Yavuz, "Sehâvî ve Halk Dilinde Dolanış Hadisler Problemi İle İlgili Eseri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/14 (Mart 2002), 171-174.

¹² "İbnü's-Sıddık Ebül-Feyz Gumârî (1902-1960), bu kitaba el-Müdâvî li-'ileli'l-Münâvî adıyla dört büyük cilt hacminde bir hâşiye yazarak Münâvî'nin hadisleri değerlendirirken yaptığı hataları göstermiştir". Bk. M. Yaşar Kandemir, "Münâvî, Muhammed Abdürraûf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020).

¹³ Bk. Hânî Ahmed, *Tesâhül*, 16.

¹⁴ Eserin tanıtımı, Gumârî'nin tenkit gerekçeleri ve tespitleri için bk. Abdurrahman Ece, "el-Gumârî ve el-Muğîr Ale'l-Ehadisi'l-Mavdûa fi'l-Cami'i's-Sağîr Adlı Eseri", *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* 2/4 (2010), 104-136.

¹⁵ Ebül-Meâlî Cemaaleddin Mahmûd Şükrî b. Abdullah b. Mahmûd Âlûsî, *Gâyetü'l-emânî fî'r-red ale'n-Nebhânî*. (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2001), 73; Hânî Ahmed, *Tesâhül*, 16. Hâtıbu leyl: Hâtıb manasında kullanılıp, olur olmaz işittiği her şeyi yazan, her hadisçiden hadis alan kimse anlamındadır. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 114.

¹⁶ Âlûsî, *Gâyetü'l-emânî*, 113. Bk. Hânî Ahmed, *Tesâhül*, 16.

Câmi'û's-Sagîr'in mukaddimesinde, bu eserini kezzâb ravilerin tek kaldığı rivayetlerden koruduğunu söylese de¹⁷ bu hedefini gerçekleştirmediğini, gerek bu gerekse diğer eserlerinde çok sayıda uydurma rivayete yer verdiğini ifade etmiştir.¹⁸

İslâm tarihinin en velûd âlimlerinden biri olan Süyûtî, hadis ilminin hemen her alanında çok sayıda eser vermiştir.¹⁹ Kendisine kırk yıl kadar talebelik yapan Abdulkadir b. Muhammed eş-Şâzeli (ö. 935/1528), Süyûtî'nin, kendisine eserlerinin hepsinin icazetini verdiğini ve bunların sayısının altı yüz kadar olduğunu ifade etmiş,²⁰ hadis alanına ilişkin iki yüz otuz kadar eserini sıralamıştır.²¹ Bir diğer talebesi Şemsüddîn Muhammed b. Alî ed-Dâvûdî (ö. 945/1539) ise Süyûtî'nin tercemesinde iki yüz beş hadis eserini zikretmiştir.²² Süyûtî'nin mevzûât literatürüne önemli katkıları bulunmaktadır. O, hem kendinden önceki mevzûât literatürünü değerlendirme hem uydurma rivayetleri bir araya getirme hem de kezzâb ravileri tanıtmaya gayesiyle bu türe önemli hizmetlerde bulunmuştur.

1. EL-LE'ÂLİ'L-MASNÛ'A Fİ'L-AHBÂRİ (EHÂDİSİ)'L-MEVZÛ'A

Süyûtî'nin mevzûât literatürüne katkısı denilince evveleminde akla gelen, en fazla tanınan ve üzerine en çok çalışma yapılmış olan eseri *el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a*'sıdır.²³ Müellif bu eserini İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'ı üzerine kaleme almıştır. Mevzû rivayetleri bir araya getiren İbnü'l-Cevzî, eserinde uydurma olmayan rivayetlere de yer verdiği gerekçeyle birçok âlim tarafından tenkid edilmiştir. İbnü's-Salâh (ö. 643/1245), Zehebî (ö. 748/1348), Irâkî (ö. 806/1404), İbn Hacer (ö. 852/1449), Süyûtî ve İbn 'Arrâk (ö. 963/1556) gibi âlimler *el-Mevzû'ât* üzerine tenkitler kaleme almışlardır.²⁴ Bu hususta telif edilmiş en hacimli eser ise Süyûtî'nin *el-*

¹⁷ Bk. Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Câmiu's-sagîr fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 15.

¹⁸ Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Leknevî, *el-Ecvibetü'l-fâzile li'l-es'ileti'l-aşeretü'l-kamile*. (Halep: Mektebü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 1964), 127; Mustafa Avni Gökduman, *Süyûtî'nin Uydurma Hadisler Konusunda İbnü'l-Cevzî'ye Yöneltilmiş Eleştiriler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 35-36.

¹⁹ Süyûtî'nin, kırk hadis literatürü ile hadis şerh literatürüne katkıları için bk. F. Betül Güney Altıntaş, "Süyûtî'nin Erbaûn Edebiyatına Katkısı", *Bir Memlük Bilgini Celâleddin es-Süyûtî*, ed. Sezai Engin (Ankara: Eskiye Yayınları, 2023), 46-78; Sezai Engin, "Memlük Kahiresi'nde Bir Şârih/Muallik: Hadis Şerh Literatüründe Celâleddin es-Süyûtî ve Eserleri", *Bir Memlük Bilgini Celâleddin es-Süyûtî*, ed. Sezai Engin (Ankara: Eskiye Yayınları, 2023), 79-94.

²⁰ Abdülkadir Şâzeli, *Behcetü'l-âbidîn bi-tercemeti hâfizi'l-asr Celâleddin es-Süyûtî*. (Dimaşk: Matbûatu Mecmâ'i'l-Lugati'l-Arabiyye, 1998), 279-280.

²¹ Bk. Şâzeli, *Behcetü'l-âbidîn*, 182-215.

²² Bk. Ebî Abdillâh Muhammed b. Ali ed-Dâvûdî, *Tercemetü'l-allame es-Süyûtî*. (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1971), 116.

²³ Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*'de bu eserden *Mevzû'ât*'ın muhtasarı şeklinde de bahsetmektedir. Bk. Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 1/130.

²⁴ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât mine'l-ehâdisi'l-merfuât*, 1/112-116 (muhakkik mukaddimesi); M. Yaşar Kandemir, "el-Mevzûât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye

Le'âli'l-masnû'a'sıdır.

Süyûtî, eserin mukaddimesinde İbnü'l-Cevzî'nin uydurma rivayetler konusunda bir eser telif ettiğini fakat bu eserde uydurma derecesine indirilemeyecek nice zayıf hatta hasen ve sahih hadislerle yer verdiğini ifade etmiştir. Bu eserden istifade etmek isteyenler için *el-Mevzû'ât*'ı temize çektiğini, uydurma olmayanları temyiz edip eseri ihtisar ettiğini kaydetmiştir. Süyûtî bu eserde İbnü'l-Cevzî'nin tertibine sadık kalmış, rivayetleri onun istifade ettiği kaynaklardan İbnü'l-Cevzî'nin isnadlarını hazfetmek suretiyle nakletmiştir. Ardından rivayetle ilgili İbnü'l-Cevzî'nin ifadeleri varsa onları aktarmış ve gerektiği yerde kendi değerlendirmelerini de eklemiştir.²⁵ Ziyade olarak eklediği kısımların başında قلت dediğini, sonunda ise والله اعلم ile tamamladığını ifade etmiştir. Cevzekânî ile müellifin rivayete uydurma hükmü vermede tevafuk ettiklerini göstermek için bazı rivayetlerin başına (ج) harfi koyduğunu söylemiştir. Eserini yazmaya 870'te başladığını söyleyen Süyûtî, onu 875'te tamamladığını; lakin bu halinde tenkitlerin oldukça muhtasar ve az olduğunu belirtmiştir. Buna *el-Mevzû'âtü's-suğrâ* ismini vermiş, 905 senesinde ise tekrar başlayıp oldukça uzun tenkitlerde bulunmuş, İbnü'l-Cevzî'nin gözünden kaçanları da eklemiş ve *el-Mevzû'âtü'l-kübrâ*'nın bu eser olduğunu belirtmiştir.²⁶ *Tedrîbu'r-râvî*'de ise *el-Le'âli'*ye benzer ifadelerle işaret eden Süyûtî, İbnü'l-Cevzî'ye yaptığı eleştirileri daha sonra müstakil bir kitapta topladığını ifade etmektedir.²⁷

İbnü'l-Cevzî'nin kitabını ayıklayıp ihtisar eden Süyûtî, *el-Mevzû'ât*'taki bazı rivayetleri tenkit etmiştir. O, kitabı hazırlama konusunda uzun süre tereddüt ettiğini, sonunda istihare yapıp bu işe koyulduğunu belirtmektedir.²⁸ İbnü'l-Cevzî *el-Mevzû'ât*'ın geniş sayılabilecek mukaddimesinde çeşitli konuları iki yüzden fazla hadis zikrederek ele almıştır.²⁹ Süyûtî ise kısaca sebep-i telif ve yöntemine dair bilgi verip doğrudan eserdeki rivayetleri incelemeye koyulmuştur. Bölüm başlarında İbnü'l-Cevzî'nin verdiği bilgileri hazfederek çoğunlukla eseri düzenlemeye ve ihtisar etmeye gayret etmiştir.

Diyaret Vakfı Yayınları, 2004), 29/497; Enbiya Yıldırım, "İbnü'l-Cevzî'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2006), 97-104.

²⁵ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 1/2.

²⁶ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/3.

²⁷ Süyûtî, *Tedrîbu'r-râvî*, 1/606, 608. Süyûtî'nin bu müstakil eseri ileride ele alacağımız üzere *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevzû'ât* isimli eseridir.

²⁸ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/2.

²⁹ İbnü'l-Cevzî'nin temas ettiği konular; ahir zaman ümmetinin fazileti, Allah'ın bu ümmeti mükerrem kılması, mütekaddim ve müteahhir ulemanın hadis bilgisindeki farklılıklar, sıhhat yönüyle hadislerin taksimi, hadis uydurma gerekçeleri, yalancı raviler, müdellis raviler ile tedlis çeşitleri, yalan rivayetin zemmi, "men kezebe aleyye" hadisi, sahâbilerin bu hadise ilişkin meseleleri şeklinde sıralanabilir. Bk. İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât mine'l-ehâdisi'l-merfuât*, 1/3-148.

İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'ında 1850 kadar rivayet bulunurken³⁰ Süyûtî'nin *el-Le'âli*'sinde 1221 rivayet zikrettiği kaydedilmiştir.³¹ Eserin önemini ortaya koyan kısım ise Süyûtî'nin İbnü'l-Cevzî'ye yönelik eleştirileridir. Süyûtî'nin İbnü'l-Cevzî'nin 338 hadis hakkında hükümlerine karşı çıktığı görülmektedir.³²

Süyûtî, İbnü'l-Cevzî'nin verdiği hükme itiraz etmediği rivayetlerde de esere katkıda bulunmaya çalışmıştır. Örneğin "Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyerek ölen kimsenin ahiret gününde yüzü tersine/arkasına dönmüş şekilde Allah'a kavuşacağını" bildiren rivayeti İbnü'l-Cevzî uydurma olarak nitelendirmiş, Hatîb el-Bağdâdî'den nakille seneddeki ravilerin bir kısmının meçhul olduğunu, yine isnaddaki Sevr b. Yezîd'in (ö. 150/767) ise Ümmü'd-Derdâ'yı (ö. 81/701) görmediğini belirtmiştir. İbnü'l-Cevzî Hatîb'den naklettiklerine, isnadda geçen Bakıyye İbnü'l-Velîd'in (ö. 197/813) meçhul ve zayıf kimselerden nakilde bulunduğu bilgisini eklemiştir. Son olarak bu bahiste Hz. Peygamber'den nakledilen bir rivayetin bulunmadığını söylemiştir. Süyûtî ise aynı rivayeti incelerken İbnü'l-Cevzî'nin Hatîb'den doğrudan aktardığı ravilerin isimlerini (Yûsuf, Hafs ve İbrâhîm) açık bir şekilde yazmış, Sevr'in Ümmü'd-Derdâ'yı görmediğini de kaydetmiştir. Rivayet hakkındaki İbnü'l-Cevzî'nin diğer değerlendirmelerini ise hazfetmiştir.³³ Süyûtî incelediğimiz bu rivayette, isnadın hazfi, ravi isimlerinin açık olarak yazılması ve İbnü'l-Cevzî'nin verdiği ziyade bilgilerin çıkarılması şeklinde bir düzenlemeye gitmiştir.

Eserde İbnü'l-Cevzî'nin rivayeti aldığı kaynaktan sonraki kısmın isnadını naklederken bazı ravilerin sadece meşhur isimlerini zikreden Süyûtî, kimi zaman ziyade bilgilere de yer vermektedir. Örneğin erkek çocuğuna Muhammed ismi vermek hakkındaki uydurma rivayetin isnadında yer alan Süleymân b. Ahmed et-Taberânî (ö. 360/971), İshâk b. İbrâhîm ed-Deberî (ö. 285/899) gibi bilinen muhaddisleri İbnü'l-Cevzî tam isimleriyle zikrederken Süyûtî sadece nispetlerine yer vermekle yetinmektedir. İbnü'l-Cevzî bu rivayetin sahih olmadığını, Muhammed b. Muhammed b. Süleymâm el-Ma'denî (ö. ?) dışındaki ravilerin sika olduğunu belirtirken³⁴ Süyûtî ilave olarak Zehebî'den nakille rivayetin uydurma olduğunu, Ma'denî'nin (Taberânî'den) güvenilir isnattan bilmeyerek nakilde bulunduğunu belirtmiştir.³⁵ Bu örnekte görüleceği üzere İbnü'l-Cevzî'nin ravi ve sıhhat değeren-

³⁰ Kandemir, "el-Mevzûât", 29/497. Nureddin Boyacılar tarafından yapılmış olan tahkikte rivayetler 1847 numarasıyla sona ermiştir. Bk. İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 3/624.

³¹ İyaz Hâlid Tabba', *Celaleddin es-Süyûtî: ma'lemetü'l-ulûmi'l-İslâmiyye* (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1996), 165.

³² Bk. Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevzû'ât* (Beyrut: Dârü'l-Cinân, 1991), 359.

³³ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 1/109; Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/10.

³⁴ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 1/156.

³⁵ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/105. Zehebî'den yaptığı nakil için bk. Zehebî, *Mizân*, 4/29.

dirmesi müttehem bir ravi ile uydurma bir rivayet olarak anlaşılabilir gibi zayıf bir ravi ve rivayet olarak da yorumlanabilir. Süyûtî ise bu durumu Zehebî'den yaptığı nakille netleştirmiştir.

Süyûtî eseri sadece özetlememiş bilakis İbnü'l-Cevzî'nin zikretmediği detaylara da yer vermiştir. Atın teri ile Allah Teâlâ'yı ilişkilendiren ve mevzûluğu ile meşhur olan rivayette³⁶ İbnü'l-Cevzî, isnadda yer alan Muhammed b. Şücâ' (ö. 266/880) hakkında münekkit muhaddislerden onun hadis uydurduğu, meşhur muhaddislere uydurma hadisleri nispet etmekle bilindiği gibi nakillere yer verirken Süyûtî onun Kufe kadılığı yaptığı, Hanefi olduğu, vasiyeti vb. bilgiler de nakletmiş ve hakkındaki cerh bilgilerine yer vermiştir.³⁷

Süyûtî, İbnü'l-Cevzî'nin uydurma hükmü verdiği rivayetlerin bir kısmının zayıf, hasen ve sahih olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden mevzûluğu hususunda İbnü'l-Cevzî ile aynı kanaatte olmadığı rivayetleri savunurken; rivayetin yer aldığı kaynağa dikkat çekmek, farklı tariklerine işaret etmek ve yalancı olduğu iddia edilen ravi hakkındaki farklı değerlendirmelere temas etmek şeklinde üç temel yöntem kullanmıştır.³⁸ İbnü'l-Cevzî'nin görüşlerine itiraz ederken rivayetlerin geçtiği kaynaklara dikkat çeken Süyûtî, öncelikle *Kütüb-i Sitte* olmak üzere Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, İbn Huzeyme, Hâkîm ve diğer muhaddislerin eserlerine başvurarak rivayetlerin sıhhati hakkında kanaat belirtmiştir.³⁹ İbnü'l-Cevzî'nin zikrettiği tarik olmasa da hadisin şahid ve mütabilerinin de bu kaynaklarda yer aldığına işaret eden Süyûtî'nin verdiği bu bilgiler, İbnü'l-Cevzî'ye yöneltilen "farklı tarikleri toplama konusunda yeterli olmadığı" şeklindeki eleştirileri haklı kılmaktadır.⁴⁰ Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus Süyûtî'nin zikrettiği bazı tariklerde meçhul veya yalanla itham edilmiş ravilerin bulunmasıdır.⁴¹ Süyûtî'ye göre bu şekildeki ravilerden nakledilmiş rivayetin tarik sayısı çok olduğunda o hadis zayıf seviyesine çıkabilmektedir. Nitekim Süyûtî, Hz. Ali'nin (ö. 40/661) yüzüne bakmanın ibadet olduğunu bildiren bir rivayette

---

Süyûtî'nin ziyade bilgiler zikrettiği başka rivayetler için bk. Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/181, 191, 224, 240, 258, 263, 281; 2/5, 25, 137, 160, 185, 249.

³⁶ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 1/105. İbnü'l-Cevzî'nin mevzû hükmü verdiği rivayette Allah'ın hangi maddeden olduğu hakkındaki bir soruya Hz. Peygamber'in "Allah yerden veya gökten değildir akan bir sudandır. Önce atları yaratıp onları koşturdu, atlar terledi ve bu terden kendi nefisini yarattı." şeklinde cevap verdiği nakledilmektedir.

³⁷ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/3.

³⁸ Süyûtî'nin kullandığı yöntem ve örnekler hakkında bk. Gökduman, *Süyûtî*, 42-117.

³⁹ Süyûtî *Tedribü'r-râvî*'de İbnü'l-Cevzî'ye itiraz ederken kaynaklarının bir kısmını zikretmektedir. Bk. Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 1/611-612.

⁴⁰ Yıldırım, "İbnü'l-Cevzî'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış", 107-110. Bu konudaki örnekler ileride ele alınacaktır.

⁴¹ Süyûtî'nin nakillerine güvenilmeyecek, itibar için dahi kullanılmayacak düzeyde mecruh, yalancı veya yalanla itham edilen ravilerden şahidler nakletmesine örnekler için bk. Nûru'd-Dîn 'Alî b. Muḥammed b. 'Alî b. 'Abdurrahman İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*. thk. 'Abdulvehhâb 'Abdullaṭîf (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1399), 1/144, 199, 266, 314, 373; 2/243, 356.

İbnü'l-Cevzî'nin mevzû hükmüne karşı çıkarken rivayetin metrûk ve münker pek çok tarikten nakledildiğinde zayıf hatta hasen seviyesine yükselebileceğini belirtmiştir.⁴²

İbnü'l-Cevzî hadisleri mevzû saymada aceleci davrandığı için tenkit edilmiştir.⁴³ Onun *el-Mevzû'ât*'ta müttehem olarak tavsif ettiği ravilerle ilgili bazı eleştiriler bulunmaktadır. Nitekim Süyûtî de İbnü'l-Cevzî'ye eserinde zikrettiği ravilerin bir kısmının yalancılıkla itham edilemeyeceğini, bazısının *Kütüb-i Sitte* ricalinden olduğunu veya İbnü'l-Cevzî'nin kimi ravileri karıştırdığını söyleyerek itiraz etmektedir.⁴⁴ İbnü'l-Cevzî'nin yaklaşımındaki eleştiri noktalarından bir diğeri de zikrettiği ravi hakkında bütüncül değerlendirme yapmak yerine raviye matuf bir tenkid ifadesini o ravi ile ilgili genel kanaat olarak ortaya koymasıdır.⁴⁵ Ancak İbnü'l-Cevzî'nin başka eserlerinde bunun aksi uygulamaları bulunmaktadır. Kendi mezhebinin görüşünü destekleyen rivayetler söz konusu olduğunda kimi zaman aşırı zayıf görülen ravilerden nakledilen rivayetleri zikreden İbnü'l-Cevzî, bazı durumlarda ise mecruh raviler hakkındaki tenkidleri dikkate almayarak sadece tadil ifadelerini öne çıkarmıştır.⁴⁶ Yine eserleri arasında vaaz türü kitaplar bulunan İbnü'l-Cevzî'nin, *el-Mevzû'ât*'ına aldığı kimi hadisleri bu çalışmada kullandığı görülmektedir.⁴⁷ Bu açıdan Süyûtî haklı tenkidlerde bulunsa da kendisi de bu minvalde eleştirilere maruz kalmıştır.⁴⁸ O yüzden İbnü'l-Cevzî'nin hükümleri ile Süyûtî'nin değerlendirilmeleri söz konusu olduğunda İbn 'Arrâk'a başvurmak gerekmektedir.

İbn 'Arrâk *Tenzîhü's-şerî'ati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri's-şen'ati'l-mevzû'a* isimli eserinde İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'i ile Süyûtî'nin bu eser üzerine yaptığı çalışmaları özetlemiştir.⁴⁹ Süyûtî'nin tertibine sadık kalarak eserin

⁴² Süyûtî, *en-Nüketü'l-bedî'ât*, 341. Ayrıca bk. Gökduman, *Suyûtî*, 37.

⁴³ İbnü'l-Cevzî'nin müteşeddid olduğu şeklindeki değerlendirmeler için bk. Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil fi'l-cerh ve't-ta'dil*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde (Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2012), 325-327.

⁴⁴ Örneğin İbnü'l-Cevzî, uydurma hükmü verdiği bir rivayetteki Habîb b. Ebî Habîb'in müttehem bir ravi olduğunu belirtmektedir. Süyûtî ise Habîb hakkındaki bu değerlendirmenin doğru olduğunu ancak isnaddaki ravinin Hubeyb b. Ebî Habîb olduğunu ve o zayıf sayılsa da yalancılıkla itham edilemeyeceğini belirtmektedir. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, 1/116; Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/21. Diğer örnekler için bk. Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/83, 260, 294, 316; 2/190, 209, 363.

⁴⁵ Gökduman, *Suyûtî*, 100.

⁴⁶ Örneğin Câbir el-Cu'fî'den nakledilen rivayetleri *el-Mevzû'ât*'ta zikreden İbnü'l-Cevzî, mezhep görüşüne uygun kimi rivayetleri yine Câbir'den aktarıp Şube ve Sevri'nin onu tadil ettiklerini belirterek diğer eleştirileri göz ardı etmiştir. Bk. Gökduman, *Suyûtî*, 16-19.

⁴⁷ İbnü'l-Cevzî'nin diğer eserlerinde yer verdiği uydurma rivayetlere örnekler ve kullanım gerekçesine dair bir değerlendirme için bk. Yıldırım, "İbnü'l-Cevzî'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış", 115-118.

⁴⁸ Leknevî, *el-Ecvibetü'l-fâzile*, 126; Murat Kaya, "Mevzû Hadislerin Yapısı ve Kullanım Yaygınlığı", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31 (2016), 56-74, (dipnot 60); Gökduman, *Suyûtî*, 36-38.

⁴⁹ İbn 'Arrâk eserinde; Süyûtî'nin *el-Le'âli'l-masnû'a*'sı, bu esere yazdığı *Zeyl* ve *el-Le'âli'l-*

içerisindeki her bölümü üç kısma ayırmıştır: (I) İbnü'l-Cevzî'nin uydurma dediği Süyûtî'nin itiraz etmediği hadisler, (II) İbnü'l-Cevzî'nin uydurma hükmüne Süyûtî'nin itiraz ettiği hadisler, (III) İbnü'l-Cevzî'nin eserinde yer almayıp Süyûtî'nin ziyade olarak naklettiği hadisler.⁵⁰ İbn 'Arrâk eseri boyunca her iki âlimin değerlendirmeleri hakkında hakemlik yapmıştır. Onların başvurmadığı eserlere müracaat etmiş,⁵¹ sıhhat ve ravilerin durumlarını ele alırken bu kaynaklardan istifade etmiştir.⁵²

Hz. Osman'ın cennetin aydınlığı (şimşek) olduğunu bildiren rivayeti uydurma sayan İbnü'l-Cevzî isnadındaki Hüseyin b. Ubeydullah'ın (ö.?) itham edildiğini bildirmektedir.⁵³ Süyûtî ise Hüseyin için "hadis uyduran birisi" şeklindeki bilgiyi Zehebî'den nakletmektedir. Ayrıca rivayetin yine Hüseyin'den nakledilen diğer isnadlarını zikretmektedir.⁵⁴ İbn 'Arrâk da her iki âlimin tenkitlerini naklettikten sonra Şemsüddîn el-Bermâvî'nin (ö. 831/1428) Hz. Osman'ın zinnüreyn lakabını almasına sebep olan durumlar hakkında üç görüş zikrettiğini, bunlardan birisinin de mezkûr rivayetdeki bilgi olduğunu söylemektedir. Ardından bu rivayetin isnadını zikretmemesi sebebiyle rivayeti değerlendiremediklerini eklemektedir.⁵⁵

Süyûtî, Hz. Musa'nın cennette sakallı olacağını bildiren rivayet için mevzû hükmü veren İbnü'l-Cevzî'ye itiraz etmektedir. Rivayetin üç tarikini zikreden İbnü'l-Cevzî isnadlardaki yalancılıkla itham edilen ravileri zikrettikten sonra "Eğer cennette uzun sakalı ile bulunacak birisi olsaydı bu Hz. Peygamber olurdu" diyerek rivayeti eleştirmektedir.⁵⁶ Süyûtî İbnü'l-Cevzî'nin yalancı dediği raviler dışındaki isnadlarını zikrederek ona itiraz

masnû'a'daki itirazlarını derlediği *en-Nüketü'l-bedî'ât*'ı kullanmaktadır.

⁵⁰ Menâkıb bölümünde rivayetleri bablara ayıran İbn 'Arrâk, her babın içerisinde 3 kısım ile aynı yöntemi kullanmıştır. İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 1/321; 2/65. Bazı kısımlarda ise herhangi bir rivayete yer vermemiştir. Bk. İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a* 1/422.

⁵¹ Eserinde kullanacağı kaynaklara dair rumuzları da mukaddimede zikretmiştir. İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 1/4.

⁵² Hadislerin başlarına yer veren İbn 'Arrâk, naklettiği rivayetleri merfu ise hadis değilse eser olarak belirtmiştir. İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 1/3-5. Eserin mukaddimesinde İbnü'l-Cevzî'nin yöntemini anmsatacak şekilde mevzû haber, alametleri ve hükmü üzerinde durup "men kezebe aleyye" hadisi hakkında İbnü'l-Cevzî'nin verdiği bilgileri özetlemiştir. Ayrıca hadis uyduranların özelliklerini belirtip alfabetik bir liste halinde isimlerini zikretmiş ve haklarındaki tenkitlere yer vermiştir. İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 1/5-133.

⁵³ İbnü'l-Cevzî ayrıca Dârekutnî'nin Hüseyin'i hadis uyduran kimselerden kabul ettiğini aktarmaktadır. İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 1/333-334.

⁵⁴ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/290.

⁵⁵ İbnü'l-Cevzî'nin uydurma hükmü verip Süyûtî'nin onun görüşüne katıldığı rivayetleri eserine alan İbn Arrâk, her iki müellifin görüşünü özetlemek, kimi yerlerde Süyûtî'nin değerlendirmelerini zikretmeksizin rivayetin mevzû oluşuna dair bilgileri aktarmakla yetinmektedir. Örnekler için bk. İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 1/205; 2/220; Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/158; 2/110; İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 1/231; 2/167.

⁵⁶ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 1/333-334. İbnü'l-Cevzî'nin yaptığı değerlendirmeler hakkında ayrıca bk. Yıldırım, "İbnü'l-Cevzî'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış", 91.

etmektedir. Ayrıca mevkuf şahidlerinin bulunduğunu eklemektedir.⁵⁷ İbn 'Arrâk ise her iki eserdeki bilgileri özetledikten sonra Taberânî'de geçen ve İbn Hacer'in de hakkında zayıf hükmü verdiği bir başka tariki zikretmektedir.⁵⁸ Dolayısıyla rivayetin uydurma değil de en fazla zayıf kabul edileceğine işaret etmektedir. "Gıybet eden kimsenin keffaret olarak gıybet ettiği kişiye istiğfar etmesi" rivayetinde Süyûtî benzer argümanlarla İbnü'l-Cevzî'ye itiraz etmektedir. İbn 'Arrâk ise İbnü'l-Cevzî'nin uydurma dediği bu rivayeti başka bir eserinde kullanması sebebiyle çelişkiye düştüğünü belirtmektedir.⁵⁹

Âşûrâ orucunun mükafatına ilişkin bir rivayeti inceleyen İbnü'l-Cevzî, farklı isnadların ardından ravilerin kezzâb olduğuna ilişkin hadis münekidlerinden nakillerde bulunmaktadır.⁶⁰ Süyûtî bu rivayetin Ebû's-Şeyh el-İsfahânî'nin (ö. 369/979) *Sevâbu'l-'a'mâl*'ında geçen tariki ile Cabir b. Abdullah'tan gelen bir başka isnadını zikrederek uydurma hükmüne itiraz etmektedir.⁶¹ İbn 'Arrâk ise Süyûtî'nin naklettiği tarihin bu rivayeti uydurma olmaktan kurtarmayacağını belirtmektedir. Cabir b. Abdullah rivayetinin Muhammed b. Abdulmelik el-Ensârî'den (ö. [?]) nakledildiğini, onun da vazzâ' olduğunu eklemektedir.⁶²

İbnü'l-Cevzî'nin uydurma hadisler konusundaki önemli çalışması hakkında muhaddislerin eleştirileri bulunmaktadır. Bu eleştirilerin içerisinde *el-Mevzû'ât*'ı bir bütün olarak inceleyen Süyûtî'nin eserlerinin büyük önemi bulunmaktadır. Yukarıda örneklerini sunduğumuz üzere Süyûtî rivayetleri inceleyerek İbnü'l-Cevzî'nin eserini tekrar düzenlemiş, hatalı bulduğu görüşlerine itiraz etmiştir. İbn 'Arrâk'ın değerlendirmeleriyle birlikte düşündüğümüzde Süyûtî de kimi noktalardan eleştiriye açık bir tutum sergilemiştir. *Tenzihü's-serî'a*'da İbnü'l-Cevzî'nin müteşeddid kişiliğine örnek olarak gösterilebilecek verilerin yanında Süyûtî'nin mütesahil tavrını teyit eden hususlar da görülmektedir. Dolayısıyla herhangi bir rivayetin uydurma olduğu hakkında İbnü'l-Cevzî'nin görüşlerine başvururken, Süyûtî'nin *el-Le'âli*'sini de kullanmak gerekmektedir. Zira bir muhaddisin araştırması neticesinde ulaştığı sonuç, başka bir muhaddisin değerlendirmesiyle farklı bir hüviyete bürünebilmektedir. Aynı şekilde Süyûtî'nin eseri söz konusu

⁵⁷ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 2/379-380.

⁵⁸ Benzer bir değerlendirme, ta'zir cezasının en fazla 20 celde ile yapılacağını bildiren rivayette de geçmektedir. Bk. İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 3/96; Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 2/155; İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 2/224.

⁵⁹ Rivayet ve değerlendirmeler için bk. İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 3/118; Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 2/256; İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 2/299.

⁶⁰ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 2/197-198.

⁶¹ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 2/90-91. Süyûtî bu itirazına rağmen *Zeyl*'inde bu rivayetteki ifadenin bir kısmının nakledildiği başka bir hadisi uydurma olarak aktarmaktadır. *Zeyl*'i incelediğimiz başlıkta bu konuyu ele alacağız.

⁶² İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 2/156.

olduğunda da İbn 'Arrâk'ın çabası göz ardı edilmemelidir.

2. ZEYLÛ'L-LE'ÂLİ'L-MASNÛ'A

Süyûtî *el-Le'âli'l-masnû'a*'nın sonunda *el-Mevzû'ât*'ta yer almayan rivayetleri derleyeceği eserinden bahsetmektedir.⁶³ *Zeyl* veya *Ziyâdât* olarak isimlendirilen bu eserde 1056 rivayet bulunmaktadır. Süyûtî bu eserini konularına göre tasnif etmiş, konu başlıklarını *el-Mevzû'ât*'a uygun olarak belirlemiş ancak bütün bölümlere yer vermemiştir.⁶⁴ Herhangi bir bölüm altına derc edemediği rivayetleri ise kitabın sonundaki "kitâbu'l-câmi'" bölümünde zikretmiştir. Süyûtî, kendisi ile rivayetin yer aldığı kaynak arasındaki isnadı hafzederek müellife işaret etmiş ve kalan isnadı aktarıp metne yer vermiştir.

Rivayetlerin ardından ravinin durumu ile isnaddaki kusuru dile getiren Süyûtî, ulemanın rivayet ya da râvi hakkındaki görüşlerini ve rivayetin yer aldığı kaynakları da belirtmiştir. Ravi değerlendirmelerinde özellikle Zehbî'nin *Mizân*'ı ile *Divânu'd-duafâ ve'l-metrûkîn*'inden ve İbn Hacer'in *Lisân*'ından istifade etmiştir. Süyûtî'nin sıklıkla başvurduğu eserler arasında Deylemî'nin *Müsned*'i ile İbnü'l-Cevzî'nin *el-İlel*'i dikkat çekmekle birlikte çok sayıda kaynaktan yararlanmışır.⁶⁵

Eserin temel özelliği İbnü'l-Cevzî'nin zikretmediği uydurma rivayetleri derlemek olmasına rağmen Süyûtî *el-Mevzû'ât*'ta yer alan rivayetlerden bir kısmını da *Zeyl*'de zikretmektedir. Örneğin "Âşûrâ günü orucunun fazileti ve bu günde iftar vermek" hakkındaki rivayet hem *el-Mevzû'ât*'ta hem de *el-Le'âli*'de geçmektedir. Süyûtî bu rivayetin "Âşûrâ günü orucunun fazileti" kısmını ihtiva eden başka tarihinin bulunduğunu söyleyerek itiraz etmektedir. *Zeyl*'de ise "Âşûrâ günü iftar vermek" hakkındaki rivayetin uydurma olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶

Süyûtî'nin bu eserinden istifade ederken *el-Le'âli*'de olduğu üzere İbn 'Arrâk'ın değerlendirmeleri de dikkate alınmalıdır. Yukarıda belirtildiği üzere *Tenzihü's-şerî'a*'da her bir bölümü üç kısma ayıran İbn 'Arrâk, üçüncü kısımda *Zeyl*'deki rivayetleri ele almaktadır. İbn 'Arrâk kahir ekseriyetle Süyûtî'nin verdiği bilgilere ve rivayet hakkındaki hükümlerine itiraz etmeyen kimi yerlerde hatalı bilgileri veya yanlış değerlendirmeleri tashih et-

⁶³ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 2/474.

⁶⁴ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *ez-Ziyâdât ale'l-Mevzû'ât (Zeyl el-Le'âli'l-masnû'a)*, thk. Râmiz Hâlid Hasan (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2010), 1/31.

⁶⁵ Süyûtî, Deylemî'nin eserinden 500 civarında rivayet aktarmakta İbnü'l-Cevzî'nin eseri aracılığıyla ise Ukaylî, İbn Hibbân ve İbn Adî'den nakiller yapmaktadır. Süyûtî'nin bu eserindeki kaynakları için bk. Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/12-13 (Mukaddime).

⁶⁶ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 2/197-198; Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 2/90-91; a.mlf. *Zeyl el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/470. Her iki eserde yer aldığı halde Süyûtî'nin *Zeyl*'inde zikrettiği diğer rivayetler için bk. Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/87, 100, 245, 371, 464.

mekte, ziyade bilgiler vermektedir. “İlim talibine merhamet etmek” bahsindeki bir rivayeti Zeyl’de zikreden Süyûtî, Zehebî’den nakille isnaddaki meçhul ravi hakkında bilgi vermektedir. İbn ‘Arrâk ise İbn Hacer’den aktardığı bilgilerle meçhul ravinin başka birisi olduğunu ifade ederek Süyûtî’ye itiraz etmektedir.⁶⁷

Uydurma rivayetler konusundaki müstakil eserlerden olan bu eser, Süyûtî’nin farklı kaynaklardan istifade ederek İbnü’l-Cevzî’nin yer vermediği rivayetleri derlemesi yönüyle önemlidir. Süyûtî mütesahil kabul edilen bir hadis münekkidi olsa da bu eserinde derlediği rivayetler azımsanmayacak miktardadır. Mevzûât literatürünün geç tarihli örneklerinde bu eserden istifade edilmesi, Süyûtî’nin literatüre katkısını ortaya koymaktadır.

3. EN-NÜKETÜ’L-BEDÎ’ÂT ALE’L-MEVZÛÂT

Süyûtî, telif ettiği eserleri tanıtırken gruplandırmakta ve ilk grupta benzerinin henüz yazılmadığını düşündüğü 18 kitabı zikretmektedir. Bu grupta yer verdiği kitaplardan birisi de *en-Nüketü’l-bedî’ât ale’l-Mevzû’ât* isimli eseridir.⁶⁸ Süyûtî’nin bu kısımda *el-İtkân*, *ed-Dürru’l-mensûr* gibi hacimli kitaplarla bir arada yer verdiği *en-Nüket* için mevzû hadislere dair yazılmış en hacimli eser olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmıştır.⁶⁹ Bu hacimli eserin ihtisarı olarak da *Ta’akkubâtu’s-Süyûtî alâ Mevzû’âti İbni’l-Cevzî* şeklinde bir başka kitaptan bahsedilmiştir. Yaptığımız incelemeye göre böyle bir ayrımı ilk olarak Kettânî yapmış, sonraki bazı çalışmalarda veya eserin tahkiklerinde benzer yaklaşımlar sergilenmiştir.⁷⁰ Muhakkikler esere farklı isimler vermişlerdir. Âmir Ahmed Haydar, tahkikinde (Beyrut, 1991) *en-Nüketü’l-bedî’ât ale’l-Mevzû’ât*’ı tercih ederken Abdullah Şaban esere (Mısır, 2004) *Ta’akkubâtu’s-Süyûtî alâ Mevzû’âti İbni’l-Cevzî ev en-Nüketü’l-bedî’ât ale’l-Mevzû’ât* ismini vermiştir.⁷¹ Bu isimlendirmelerle bas-

⁶⁷ Krş. Süyûtî, *el-Le’âli’l-masnû’a*, 1/160; İbn ‘Arrâk, *Tenzihü’s-şerî’a*, 1/273.

⁶⁸ Süyûtî, *Kitâbü’t-tehaddüs bi-ni’metillah*, 106.

⁶⁹ Kandemir, “el-Mevzûât”, 29/498.

⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca’fer b. İdrîs el-Hasenî el-Kettânî, *er-Risâletü’l-mustatraf*e (Beyrut: Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1993), 150; Mücteba Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 178; Mehmet Yaşar Kandemir, *Mevzu Hadisler Menşe’i Tanıma Yolları Tenkidi* (İFAV Yayınları, 2017), 157; Halit Özkan, “Süyûtî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 38/192. Kettânî’den önce Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) “Süyûtî *et-Ta’akkubât ale’l-Mevzû’ât* isimli eserinde...” şeklinde bir alıntı ile abdâl hadisinin değerlendirmesini nakletmektedir. Bu hadis hakkındaki değerlendirmeler hem *el-Le’âli’*’de hem de günümüze ulaşan *en-Nüket*’te bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ifade Süyûtî’nin İbnü’l-Cevzî’nin ele aldığı rivayetleri incelediği *el-Le’âli’*’ye veya sadece itirazlarını derlediği *en-Nüket*’e matuf sayılabilir. Ali el-Kârî’den sonraki müelliflerin benzer kullanımları da aynı şekilde yorumlanabilir. Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî el-Herevî, *el-Esrâru’l-merfû’a fi’l-ahbâri’l-mevzû’a* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1431), 78. Krş. Süyûtî, *el-Le’âli’l-masnû’a*, 2/280; a.mlf., *en-Nüketü’l-bedî’ât*, 280.

⁷¹ Eserin Hind baskısındaki (Matbaa-i Uluv, 1303) Süyûtî’nin mukaddimesinde açıkça “ve ismuhü *et-Ta’akkubât ale’l-Mevzû’ât*” şeklinde bir ibare yer almaktadır. Bu isimlendirmenin muhakkiklerin tasarrufu olup olmadığını tespit için yazma nüshalara başvurduğumuzda erken

kısı gerçekleştirilen *en-Nüket*'in asıl kitap, *Ta'akkubât*'ın ise bu eserin ihtisarı olduğu ve her iki kaynağın günümüze ulaştığı şeklinde yorumlandığı da görülmektedir.⁷² Ancak matbu iki eser de aynı içerik sunmaktadır.

Eserin iki farklı kitap olarak anılması ve asıl eser sayılan *en-Nüket*'in yerine *Ta'akkubât*'ın günümüze ulaştığı yönündeki kanaatler bizce hatalıdır.⁷³ En azından eldeki veriler neticesinde bunu söylemek mümkün değildir. Süyûtî, *Tedribu'r-râvî*'de İbnü'l-Cevzî'nin eseri üzerine yaptığı çalışmalarını tanıtırken itirazlarını müstakil bir kitap olarak hazırladığından, ardından bu eserdeki rivayetleri ayrı bir eserde topladığından bahsetmektedir.⁷⁴ İncelediğimiz kitabın mukaddimesinde üzerine uzun uğraş vererek hazırladığı bu eseri öven Süyûtî, daha önce temas edildiği üzere *el-Le'âli*'yi iki defada hazırlayıp ardından bu eserde eleştirilerini bir araya getirmesi sebebiyle veciz kitabının benzerinin yazılmadığını ifade ederek ilim taliplelerinin bu eseri altın suyu ile yazmaları gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁵

Süyûtî'den sonraki ulemanın verdiği bilgiler hem eserin ismini hem de iki farklı çalışma olup olmadığını kontrol etmeye yardımcı olmaktadır. Talebesi Dâvûdî'nin, Süyûtî'nin tercemesinde sıraladığı 205 hadis eseri arasında *en-Nüket* bulunurken *Ta'akkubât* yer almamaktadır.⁷⁶ İbn 'Arrâk ise Süyûtî'nin *el-Le'âli* ve ona yazdığı *Zeyl*'den bahsettikten sonra *تعقب/taakkabe* fiili ile Süyûtî'nin İbnü'l-Cevzî'ye itiraz ettiği rivayetleri der-

---

tarihi istinsahlarda, mukaddimedeki ilgili bölümde bu ibarenin yer almadığı, müstensihlerin kapak sayfalarında *en-Nüketü'l-bed'ât ale'l-Mevzû'ât* ismine yer verdikleri görülmektedir. Örneğin Köprülü Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa Koleksiyonu'ndaki nüsha (no: 458) hicrî 940 tarihli olup *en-Nüketü'l-bed'ât ale'l-Mevzû'ât* ismi kapakta yer alırken mukaddimedede bu ibare zikredilmemektedir (424a). Aynı durum Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki (no: 1281-001) hicrî 967 tarihli nüshada da söz konusudur (420a). Ancak 1127 tarihli Samsun İl Halk Kütüphanesi'ndeki nüshanın (no: 55 hk 1123) kapağında *en-Nüketü'l-bed'ât ale'l-Mevzû'ât* ismi yer alırken müellifin mukaddimesinde Hind baskısındaki "ve ismuhu *et-Ta'akkubât ale'l-Mevzû'ât*" ibaresi karşımıza çıkmaktadır (383 a-b). Dolayısıyla eserin geç tarihli nüshalarında müstensihler tarafından eklenen ibare günümüzdeki baskılarda farklı isimlendirmelerin temelini oluşturan unsurlardan birisi olmuştur.

⁷² Özkan, "Süyûtî", 38/192.

⁷³ Kâtib Çelebi'nin üçüncü bir yaklaşımı bulunmaktadır. Ona göre Süyûtî, İbnü'l-Cevzî'ye olan itirazlarını *en-Nüket*'te dile getirmiş, ardından buradaki rivayetlere eklemeler yaparak *el-Le'âli*'yi telif etmiştir. Elimizde bu değerlendirmeyi doğrulayacak bir veri bulunmamaktadır. Muhtemelen Kâtib Çelebi, Süyûtî'nin önce *el-Mevzû'âtü's-suğrâ* ardından *el-Mevzû'âtü'l-kübrâ*'yı yazıp buna *el-Le'âli* ismi verdiğini söylemesinden hareketle ilk esere *en-Nüket*, ikinci esere *el-Le'âli* ismini takdir etmiştir. Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, thk. Şerafettin Yaltkaya - Rıfat Bilge (İstanbul: Maârif Matbaası, 1941), 2/1907.

⁷⁴ Süyûtî, *Tedribu'r-râvî*, 1/610-612. *en-Nüket*'in muhakkiki Abdullah Şaban bu bilgiden hareketle iki eserin tek bir kitap olduğunu ve farklı isimlerle anıldığını ifade etmiş, eserin başlığını da bu şekilde belirlemiştir. Süyûtî, *en-Nüketü'l-bed'ât*, 14-15 (Mukaddime).

⁷⁵ Süyûtî, *en-Nüketü'l-bed'ât*, 24.

⁷⁶ Dâvûdî, *Tercemetü'l-allâmeti's-Süyûtî*, 116 vd. Süyûtî'nin eserlerinin listesini okuyup hepsinin icazetini alan Şâzeli de hadise ilişkin eserleri arasında *Ta'akkubât*'a yer vermemektedir. Krş. Şâzeli, *Behcetü'l-'âbidîn*, 182-215.

lediği *en-Nüket*'i zikretmektedir.⁷⁷ *Tenzihü's-şerî'a*'da *en-Nüket*'e atıflar yapan İbn 'Arrâk'ın Süyûtî'nin yaklaşımlarını naklederken sıklıkla taakkabe fiilini kullanması eserin bu isimle anılmasına etki etmiş olabilir.⁷⁸ Ancak İbn 'Arrâk'ın bu fiili kullanmasına rağmen eserin ismini açıkça *en-Nüketü'l-bedî'ât* olarak zikretmesi meselenin halli açısından önem arz etmektedir. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd* isimli eserin müellifi Şemseddin Şâmî (ö. 942/1536) Süyûtî'nin *en-Nüket*'inden bir rivayetin sıhhatiyle alakalı bilgi nakletmektedir.⁷⁹ Bu bilgi *el-Le'âli*'de genişçe yer alırken *en-Nüket*'in günümüzdeki matbu nüshasında tıpkı Şâmî'nin ifade ettiği şekilde geçmektedir.⁸⁰ Zikrettiğimiz gerekçelerle bize göre Süyûtî'nin incelediğimiz eserin adı *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevzû'ât* olup *Ta'akkubât* şeklindeki isimlendirme eserin muhtevasıyla ilgili kullanılan fiilden ortaya çıkmaktadır.⁸¹

Süyûtî, İbnü'l-Cevzî'nin eserine aldığı rivayetlerden bir kısmının zayıf, hasen ve sahih olduğunu ifade etmektedir. Nakiller arasında Buhârî'nin *Sahih*'inin Hammad b. Şâkir rivayeti ile Müslim'in *Sahih*'inden birer rivayet bulunduğuna dikkat çekmekte; İbn Hacer'in '*el-Mevzû'ât* ile Hâkîm'in *el-Müstedrek*'inden yararlanmak isteyenlerin bu eserlerdeki rivayetleri araştırmaları' yönündeki uyarısını nakletmektedir.⁸² Hâkîm'in eserine Zehbî'nin verdiği emeği hatırlatan Süyûtî, kendisinin de *el-Mevzû'ât* üzerine yaptığı çalışmadan (*el-Le'âli*) bahsetmektedir. Bu eserdeki itirazlarını hususi bir kitapta toplayıp bütün hadislerin tarihlerini, şahitlerini zikredip ulemanın görüşlerine yer verdiğini ve kendi kanaatlerini belirttiğini ifade etmektedir.⁸³

⁷⁷ İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-şerî'a*, 1/3.

⁷⁸ Örnekler için bk. İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-şerî'a*, 1/251, 252; 2/28, 36, 174, 191. Aynı kullanım sonraki eserlerde devam etmektedir.

⁷⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf Sâlihî Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ibâd* (Kahire: İhyâü't-Türâsi'l-İslâmî, 1994), 6/435.

⁸⁰ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/155-156; a.mlf., *en-Nüketü'l-bedî'ât*, 297.

⁸¹ Sehâvî çağdaşı olan Süyûtî'yi çeşitli yönlerden eleştirmektedir. Onun, İbn Hacer'in eserlerini çaldığını (bu eserlerden birisi de *en-Nüket'tir*) iddia etmektedir. Sehâvî'nin iddia ettiği gibi İbn Hacer'e ait *en-Nüketü'l-bedî'ât* isimli bir eserin varlığından haberdar değiliz. Ayrıca eserin Süyûtî'nin mevzûâta ilişkin asıl eseri olan *el-Le'âli* ile ilişkisi açıktır. İbn Hacer'in aynı isimle eseri olabilir ve Süyûtî kimi rivayetlerin değerlendirmesinde bu eserden yararlanmış olabilir ancak elimizdeki kitap bütünüyle *el-Le'âli*'de İbnü'l-Cevzî'ye olan itirazlarını derlemeye matuftur. Ebü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi li-ehli'l-karni't-tâsi* (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayat, ts.), 4/66-68. Süyûtî'nin intihal yaptığına ilişkin Sehâvî'nin iddialarına dair değerlendirme için bk. Yıldırım, "Süyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar", 164-169.

⁸² İbn Hacer'in uyarısı Hâkîm'in *el-Müstedrek*'indeki rivayetlerin bir kısmının sahih olmadığı, İbnü'l-Cevzî'nin eserindeki rivayetlerin de aynı şekilde bir kısmının uydurma olmadığı yönündedir. Bu bilgi *Tedribü'r-râvî*'de de geçmektedir. Bk. Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 1/608.

⁸³ Süyûtî mukaddimede ayrıca eserin bölümlerinden, eserde kullanacağı rumuzlardan, eserin uzun emek sonucunda ortaya çıktığından, ilim taliplerinin bu eseri altın suyu ile yazmaları gerektiğinden ve daha önce benzerinin yazılmadığından bahsetmektedir. Süyûtî, *en-Nüketü'l-bedî'ât*, 22-24.

Tevhîd bölümüyle başlayan *en-Nüket*'te 19 bölüm içerisinde tekrarlarıyla birlikte 338 rivayet bulunmaktadır.⁸⁴ Süyûtî hadisin sahâbî ravisi ile metninin başından bir kısmına yer vererek İbnü'l-Cevzî'nin tenkidini ihtisar ederek zikretmektedir. Ardından hadisin yer aldığı diğer kaynaklara, şahid ve mütabilerine işaret edip muhaddislerin görüşleri ile kendi değerlendirmelerini aktarmaktadır. Dolayısıyla eser, Süyûtî'nin *el-Le'âli*'deki itirazlarının derli toplu bir özeti niteliğindedir.

Süyûtî, Buhârî'nin Hammad b. Şâkir (ö. 311/923?) nüshasından gelen bir rivayetin *el-Mevzû'ât*'ta geçtiğini ısrarla ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in "*Ey İbn Ömer, bir yıllık ihtiyaçlarını saklayan insanları gördüğünde halin nice olur?*" buyurduğunu bildiren rivayet İbnü'l-Cevzî'nin nakliyle Nesâî'ye göre uydurmadır.⁸⁵ Süyûtî bu naklin Buhârî hadisi olduğunu Deylemî'den belirtmektedir.⁸⁶ Ancak *Sahîh*'in diğer rivayetleri ile müstahreclerinde yer almayan bu hadisi⁸⁷ yalnız başına nakleden el-Cerrâh b. Minhâl (ö. 168/784?) metrûk, münkerü'l-hadîs gibi cerh ifadeleriyle anılan zayıf bir ravidir.⁸⁸ Dolayısıyla bu rivayet Buhârî hadisi olmayıp Deylemî'nin iddiasıyla Buhârî'ye nispet edilmektedir ve İbn 'Arrâk'ın da Süyûtî'ye itiraz ettiği üzere ravisi sebebiyle Buhârî'nin eseriyle ilişkilendirilmesi doğru değildir.

İbnü'l-Cevzî'nin zikrettiği "ellerinde sığır kuyruğuna benzer kırbaçlar olan insanlar" hakkındaki rivayet ise Müslim'in eserinde geçmektedir.⁸⁹ İbnü'l-Cevzî, İbn Hibbân'dan nakille bu bahisteki rivayetlerin uydurma, hadisi nakleden Eflah b. Saîd'in (ö. ?) ise mütthem olduğunu zikretmektedir.⁹⁰ Süyûtî, hadisin *Sahîh-i Müslim*'de geçtiğini belirttiikten sonra İbn Hacer'in "İbnü'l-Cevzî'nin bu rivayeti eserine alması büyük bir gaflettir" eleştiri-

⁸⁴ Süyûtî eserin sonunda yaklaşık 300 rivayete yer verdiğini belirtmektedir. Kaydettiğine göre bu hadislerden biri *Sahîh-i Müslim*'de, biri *Sahîh-i Buhârî*'nin Hammâd b. Şâkir rivayetindedir. Yine Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde 38, Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inde 9, Tirmizî'nin *el-Câmî*'sinde 30, Nesâî'nin *es-Sünen*'inde 10, İbn Mâce'nin *es-Sünen*'inde 30 ve Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde 60 rivayet hususunda onun tenkitleri bulunmaktadır. *Kütüb-i Sitte* ve *el-Müstedrek*'teki toplam rivayet sayısı ise 130'dur. Süyûtî ayrıca İbn Huzeyme ve Beyhakî başta olmak üzere eserde rivayeti geçen diğer müelliflerin ismini de listelemektedir. Süyûtî, *en-Nüketü'l-bed'ât*, 360.

⁸⁵ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 2/282.

⁸⁶ Süyûtî, *en-Nüketü'l-bed'ât*. 258-259.

⁸⁷ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1379), 1/566. Süyûtî rivayet hakkında Irâkî'den, "Bu hadis gördüğümüz Buhârî nüshalarında yer almamaktadır.", Mizzî'den ise bu rivayetin Hammâd b. Şâkir rivayetinden olduğunu aktarmaktadır. Süyûtî, *en-Nüketü'l-bed'ât*, 259.

⁸⁸ İbn 'Arrâk, *Tenzîhü's-şerî'a*, 2/212; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 2/99. Rivayet hakkında değerlendirme için bk. Gökduman, *Suyûtî'nin Uydurma Hadisler Konusunda İbnü'l-Cevzî'ye Yöneltilmiş Eleştiriler*, 59-60.

⁸⁹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru mine's-süneni bi-nakli'l-'adli 'ani'l-'adli 'an Rasûlillah* (Riyad: Dârü's-Selâm, 1419), "el-Cennetü ve Sıfatu Naîmihâ" 53, 54.

⁹⁰ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 3/101. Bk. Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*, thk. Muhammed Abdülmecid b. İsmail es-Selefi (Riyad: Dârü's-Sâmi'i, 2000), 1/199.

risini nakletmektedir.⁹¹ Hadisin ravisinin ise Müslim'in nakilde bulunduğu isimlerden olduğunu eklemektedir.⁹² İbn 'Arrâk da hadisin şahidlerini zikrederek İbnü'l-Cevzî'ye itiraz etmektedir.⁹³ Bu hususlar dikkate alındığında İbnü'l-Cevzî'nin değerlendirmesinin hatalı olduğu, rivayetin bütün tariklerini toplama ve ravi değerlendirmeleri konusunda kendisine yöneltilen eleştirileri haklı çıkaran bir örneği bu rivayetin sunduğunu söyleyebiliriz.

Süyûtî'nin *el-Le'âli* ile en *en-Nüket*'ini mukayese etmek üzere bir rivayet hakkındaki değerlendirmelerini ele alabiliriz. “Çocuklarınıza kötü lakaplar takılmadan önce künye vermekte acele ediniz.” rivayetini inceleyen Süyûtî, İbnü'l-Cevzî'nin görüşünü doğrudan aktarıp⁹⁴ şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: Dârekutnî *el-Efrâd*'da, İbn Adî *el-Kâmil*'de bu rivayete yer verip hadisi nakleden ravilerden Ebû Ali ed-Dârisî'yi (Bısr b. Ubeyd) (ö. 226/841) sika kişilerden münker nakilleri olan birisi şeklinde cerh etmektedirler. Zehebî ise bu rivayetin sahih olmadığını belirtmektedir. İbn Hacer'e göre ise rivayet zayıftır, sahih olan Abdullah b. Ömer'in sözü olarak nakledilmesidir. Süyûtî bu bilgilerin ardından isnadını zikrederek Şîrâzî'nin (ö. 511/1020) *el-Elkâb*'ında Enes b. Mâlik'ten gelen merfu bir tarihinin daha bulunduğunu ancak onda da metruk bir ravi olan İsmail b. Ebân (ö. 210/825?) ile mecruh Cafer b. Ziyâd'ın (ö. 177/793) yer aldığını ifade etmektedir.⁹⁵ *el-Le'âli*'deki itirazlarını derlediği *en-Nüket*'inde aynı rivayeti incelediğimizde ise Ebü's-Şeyh'in bu rivayeti *Sevâb*'ta naklettiğini, isnadından Hubeys b. Dînâr'ın (ö. ?) rivayetleri değiştiren, mecruh ravilerden olduğunu ayrıca isnadını zikretmeden Şîrâzî'nin eserinde Enes b. Mâlik'ten de nakledildiğini belirtmektedir.⁹⁶ İbn 'Arrâk bu rivayette Süyûtî'ye itiraz etmektedir.⁹⁷ Ancak daha önce temas ettiğimiz üzere Süyûtî'nin hadislerin sıhhati hakkındaki yaklaşımında ravileri zayıf da olsa çok sayıda tarikten nakledilen rivayetler uydurma olmaktan çıkmaktadır. İncelediğimiz rivayette İbnü'l-Cevzî'ye itiraz ederken zikrettiği bilgiler hadisin merfu halinin şiddetli zayıf ravilerden nakledildiği ve ancak mevkuf olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Muhtemelen mevkuf rivayetin bulunması ve İbnü'l-Cevzî'nin yer vermediği tarikleri tespit etmesi Süyûtî'yi bu rivayeti *en-*

⁹¹ Süyûtî, *en-Nüketü'l-bedî'ât*, 305-306.

⁹² İbn Hibbân Eflâh hakkındaki zikredilen görüşlerinin yanında onu *es-Sikât*'ında da zikretmektedir. Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk. Muhammed Abdürreşîd (Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1973), 8/134.

⁹³ İbn 'Arrâk “iki sınıf insan vardır cennetin kokusunu alamayacaktır...” hadisinin bu rivayetin şahidi olduğunu hatırlatmaktadır. Müslim, “Cennet” 52; İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 2/224.

⁹⁴ İbnü'l-Cevzî, rivayetin sahih olmadığını, Hubeys b. Dînâr'ın Zeyd b. Eslem'den garip şeyler naklettiğini ve hadisleriyle ihticac edilmeyeceğini İbn Hibbân'dan nakletmektedir. İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzû'ât*, 1/159.

⁹⁵ Süyûtî, *el-Le'âli'l-masnû'a*, 1/101-102.

⁹⁶ Süyûtî, *en-Nüketü'l-bedî'ât*, 226.

⁹⁷ İbn 'Arrâk rivayette yer alan İsmail b. Ebân hakkında “hadis uydurmaktadır” demektedir. Bk. İbn 'Arrâk, *Tenzihü's-serî'a*, 1/199.

Nüket'te de zikretmeye sevk etmiştir. Rivayeti *el-Le'âli*'de genişçe zikrederken *en-Nüket*'te özet bilgilerle yer vermekle yetinmektedir.

İncelediğimiz *en-Nüket*, *el-Le'âli*'yi özetleyen ve İbnü'l-Cevzî'nin değerlendirmelerine ilişkin Süyûtî'nin itirazlarını bir arada görmeyi sağlayan önemli bir çalışmadır. Süyûtî'nin de övgüyle bahsedip büyük bir emeğin mahsulü olduğunu ifade ettiği bu çalışmanın ismi ve hacmi hakkında karışıklıklar yaşansa da Süyûtî'nin talebeleri ve takipçilerinin ifadesiyle *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevzû'ât* isminin kullanılması daha doğru olacaktır.

4. EL-KAVLÜ'L-HASEN Fİ'Z-ZEB ANİ'S-SÜNEN

Süyûtî *et-Tedrib*'te, İbnü'l-Cevzî'ye yönelik itirazlarını içeren *el-Kavlul-hasen fi'z-zeb ani's-sünen* adında bir çalışması olduğunu belirtmektedir.⁹⁸ Esere temel teşkil eden kaynak, İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'ta zikrettiği 24 *Müsned-i Ahmed* rivayetini savunmak için İbn Hacer'in telif ettiği *el-Kavlü'l-müsedded* isimli çalışmadır. İbn Hacer burada rivayetler üzerinde tek tek durmuş ve İbnü'l-Cevzî'ye itirazlarda bulunmuştur. Rivayetlerden birisi de *Sahih-i Müslim*'de yer almaktadır.⁹⁹ Süyûtî, İbn Hacer'in bu eserine zeyl yazmış ve ilaveten İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'ta yer verdiği 14 *Müsned* rivayeti için ona tenkit yöneltmiştir. Bu zeyle, *ez-Zeyl alel-Kavlü'l-müsedded* ismini vermiştir.¹⁰⁰ Daha sonra bu iki eser üzerine bir zeyl kaleme almış ve *el-Mevzû'ât*'ta zikri geçen ve uydurma olmayan 120 den fazla rivayeti bu eserinde ele alıp açıklamalarda bulunduğunu ve esere bu ismi verdiğini söylemiştir.¹⁰¹ Süyûtî'nin kaydettiğine göre bu rivayetlerden 4'ü Ebû Dâvûd'un, 23'ü Tirmizî'nin, 1'i Nesâî'nin, 16'sı ise İbn Mac'e'nin *Sünen*lerinde ve bir tanesi de Buhârî'nin *Sahih*'inin, talebesi Hammad b. Şâkir (Nesevî) rivayetinde yer almaktadır.¹⁰² Bunlardan bazıları Buhârî'nin *Sahih* dışındaki *Halku ef'âli'l-'ibâd* gibi eserlerinde ya da taliklerinde yahut Dârimî'nin *Müsned*'i, İbn Hibban'ın *Sahih*'i ve Hâkim'in *Müstedrek*'i gibi teliflerde, ayrıca mevzû bildiği rivayetleri eserine almamayı kendine prensip edinen Beyhakî gibi âlimlerin çalışmalarında ve bunların dışındaki kaynaklarda yer almaktadır.¹⁰³ Süyûtî söz konusu çalışmasında tek tek bu rivayetleri incelediğini ve oldukça nitelikli bir eser ortaya koyduğunu belirtmekte ve çalışmasının sonuna da manzum bir metin eklediğini kaydetmektedir.

⁹⁸ Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 1/130.

⁹⁹ Bk. Müslim, "Cennet", 53.

¹⁰⁰ Bk. Süyûtî, *Hüsni'l muhadara*, 1/340.

¹⁰¹ Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 1/330.

¹⁰² Süyûtî, *Deylemî'nin* de bunu Buhârî'ye nispet ettiğini ve İbn Ömer'e kadar isnadını zikrettiğini kaydetmiştir. Ayrıca o, bizzat İrâkî'nin hattıyla, "Bu rivayet meşhur *Sahih* rivayetlerinde yoktur. Mizzî onun Hammâd b. Şâkir rivayetinde bulunduğunu söylemiştir." dediğini gördüğünü söylemiş bu rivayetin de İbnü'l-Cevzî'nin uydurma dediği ikinci *Sahihayn* rivayeti olduğunu ifade etmiştir. Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 1/330-331.

¹⁰³ Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, 1/331.

el-Kavlü'l-hasen'in günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. Lakin eser, *Nüket*'in bir kısmı olsa gerektir. Zira Süyûtî'nin *Mevzû'ât* üzerine kaleme aldığı temel eser yukarıda geçtiği üzere *el-Le'âli'l-masnû'a*'dır. *Nüket*'te ise sadece tenkit ettiği rivayetlere yer vermiştir. *el-Kavlü'l-hasen* de onun tenkit ettiği *Mevzû'ât* rivayetlerinden müteşekkil olduğuna göre *Nüket*'in bir bölümü olmalıdır. Nitekim *Sahihayn*'dan birer rivayet meselesi âlimler tarafından her iki eser için de dile getirilmiştir.

5. EL-LÜMA' FÎ ESMÂİ MEN VADA'

Süyûtî, bu isimde bir eser telif ettiğini *Hüsnü'l-muhâdara*'da bizzat kendisi ifade etmektedir.¹⁰⁴ Eserin günümüze ulaştığı bilinmemektedir. Bununla birlikte eserin ismi kezzâb ravilerin sıralandığı bir çalışma olduğunu ihsas etmektedir.

6. TAHZİRÜ'L-HAVÂS MİN EKÂZİBİ'L-KUSSÂS

Süyûtî uydurma rivayetler konusunda kıssacıların büyük rolü olduğunu ısrarla vurgulamıştır. *Mevzû'ât* literatürüne ilişkin telif etmiş olduğu her eserinde bu konuyu gündeme taşımakla yetinmemiş, müstakil olarak iki adet de kitap telif etmiştir. Konuya ilişkin kaleme aldığı ilk eser *Tahzîrü'l-havâs*'tır.¹⁰⁵ Muhammed Sabbâğ tarafından tahkik edilip 1984 yılında basılmış olan eser küçük bir risale hacindedir.

Süyûtî bu eseri, Rasulullah'a isnad ederek uydurma hadisler nakleden bir kıssacı hakkında kendisinden fetva istenmesi üzerine kaleme aldığını belirtir. Naklettiğine göre Süyûtî onun naklettiği rivayet için "asılsız, batıl, rivayet edilmesi caiz değil" hükmü vermiştir. Süyûtî'nin fetvasını duyan şeyh, aşırı sinirlenmiş ve halkı onun üzerine kıskırtmıştır.¹⁰⁶ Rivayeti nakletmeye devam etmesi üzerine Süyûtî ona kırbaç vurulması fetvasını vermiş lakin muhatabının öfkesi ve tepkisi daha da artmış ve muhibbânının Süyûtî'ye tepkileri de ayyuka çıkmıştır. Süyûtî bu eserini ilgili hadiseye binaen telif ettiğini ve onu *Tahzîrü'l-havâs* olarak isimlendirdiğini, kendisinden önce konuya ilişkin eser telif eden Irâkî'nin *el-Bâ'is ale'l-hallâs* isimli eserini de burada özetlediğini kaydetmiştir.¹⁰⁷

Müellif eserini on fasla ayırmıştır. Birinci bölümde Hz. Peygamber'e (s.a.v) yalan haber isnad etmenin şenaatine ilişkin vârid olan rivayetlere yer

¹⁰⁴ Bk. Süyûtî, *Hüsnü'l-muhadara*, 1/341.

¹⁰⁵ Süyûtî'nin uydurmacılara dikkat çekmek amacıyla telif ettiği bu esere başlarken henüz besmeleden sonra Ebû Nuaym'dan naklen, "Şüphesiz Allah'ın, İslâm'a tuzak olarak kurulmuş olan her bidati ondan uzaklaştırarak veli bir kulu vardır" rivayetini yer vermesi dikkat çekmektedir. Zira isnadında yer alan Abdüsselam b. Salih sebebiyle rivayetin aşırı zayıf olduğu görülmektedir. Bk. İbn Adî, *el-Kâmil*, 7/25; Zehebî, *Mizân*, 2/616; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/321.

¹⁰⁶ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tahzîrü'l-havâs min ekâzîbî'l-kussâs* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1984), 73.

¹⁰⁷ Süyûtî, *Tahzîrü'l-havâs*, 74.

vermiştir.¹⁰⁸ Süyûtî bu bölümde lafız farklılıklarıyla “men kezebe” rivayetlerini sıralamış, onun mütâbî’ ve şahitlerine de yer vermiştir. Hadislere ilişkin önce tahriç bilgisini zikretmiş ardından sahâbî ravisi haricinde isnadı hazfederek sadece metinlere yer vermiştir. Rivayetleri nakleden müelliflerin isimlerini zikretmekle yetinmiş, çok meşhur bir eseri değilse “Hâkim *Medhal*’de zikretmiştir” şeklinde eserin ismini de vermiştir. Rivayet *Kütüb-i Sitte*’de yer alıyorsa Buhari ile başlamış ve diğerlerini sıralamıştır. Burada sıralamayı Buhârî, Müslim, Tirmizi, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mace şeklinde vermeye özen göstermesi sıhhat sıralamasında tercihini gösteren bir işaret olarak düşünülebilir.

İkinci bölümde Rasulullah’tan (s.a.v) uydurma rivayet nakletmenin hükmü meselesini ele almıştır.¹⁰⁹ Esasında rivayetler yine Rasulullah (s.a.v) adına hadis uydurma ile alakalıdır. “Men kezebe” hadisine ilaveten konuya ilişkin Rasulullah’ın (s.a.v) tembihlerini içeren hadisleri bu bölümde sıralamıştır. Burada rivayetleri vermekle kalmamış fıkhu’l-hadîs diyebileceğimiz, hadislerden çıkarılması mümkün hususlara da değinmiş, yanlış anlaşılacak noktalara temas etmiştir. Ayrıca Müslim, Tahâvî, Kâdî İyâz, İbnü’s-Salâh, Nevevî, Zerkeşî, Irâkî ve İbn Hacer gibi âlimlerden nakillerde bulunarak hadisin uydurma olduğunu söylemeden nakletmenin caiz olmadığı, zayıf hadisin ise akâid yahut ahkama ilişkin olmadığı sürece nakledilebileceğine dair¹¹⁰ ve hadis rivayeti hususunda oldukça hassas davranan sahâbe, tabiûn ve etbâu’t-tâbiîn âlimlerinin isimlerine¹¹¹ ilişkin nakillerde bulunmuştur. Süyûtî, rivayet zayıf olsa da uydurma olmadığı ve Allah’ın sıfatları vb. itikâdî hususlar, helal-haram konuları gibi ahkâma taalluk eden meselelerde olmadığı sürece nakledilebileceğine ilişkin İbnü’s-Salâh’ın *Ulûmu’l-hadîs*’inden uzunca nakillere yer verdikten sonra hadis âlimlerinin kesin bir dille, mevzû olduğunu beyan etmeksizin nakletmenin helal olmadığını belirttiklerini söylemiştir. Ona göre zayıf hadis böyle değildir, akaid ve ahkama taalluk etmediği sürece zayıflığını açıklamaya gerek yoktur.¹¹²

Süyûtî üçüncü bölümde sahâbe ve tâbiûnun çok hadis rivayet etmekten uzak durduğunu haber veren 28 rivayeti sıralamakla yetinmiştir.¹¹³ Dördüncü bölümde bir kişinin hadis âlimlerine danışmadan rivayet nakletmesinin caiz olmadığını ifade etmiş ve Irâkî’nin *el-Bâis*’i¹¹⁴ ile *Şerhu’l-*

¹⁰⁸ Süyûtî, *Tahzîrû’l-havâs*, 75-125.

¹⁰⁹ Süyûtî, *Tahzîrû’l-havâs*, 127.

¹¹⁰ Süyûtî, *Tahzîrû’l-havâs*, 127-139.

¹¹¹ Süyûtî, *Tahzîrû’l-havâs*, 140-144.

¹¹² Süyûtî bu nakle Nevevî’nin *İrşad ve Takrîb*’i, Bedreddin b. Cemâ’a’nın *el-Menhelü’r-revî*’sini, Tîbî’nin *Hulâsa*’sını, Bulkînî’nin *Mehâsîn*’i ve Irâkî’nin *Elfiye*’si ve şerhini referans olarak göstermiştir. Süyûtî, *Tahzîrû’l-havâs*, 133-134.

¹¹³ Süyûtî, *Tahzîrû’l-havâs*, 149-161.

¹¹⁴ Irâkî, *el-Bâis ale’l-hallâs*, 150-151.

Elfiye'sinden kısaca nakilde bulunmuştur.¹¹⁵ Beşinci bölümde bâtil hadisleri nakletmeye cüret eden bir kişinin sopa hak edeceği, kötüleneceği, insanların ona karşı kışkırtılacağı ve onun rivayetten men edilmesi gerektiği hakkındadır. Bu bölümde öncelikle uydurma hadislerden bazı örnekler vermiş, bunları nakledenlerin zemmedildiğine ve nakledenlerle ilgili verilen hükümlere dair âlimlerin kanaatlerini aktarmıştır.¹¹⁶ Ardından raviler hakkında cerh-tadilde bulunmanın gıybet sayılamayacağına ilişkin görüşleri nakletmiştir.¹¹⁷ Altıncı bölümde Hz. Peygamber'i (s.a.v), kendisi adına yalan uyduranlara tepki gösterir bir şekilde rüyada gören kimselere ilişkin Ukaylî'den naklen birkaç habere yer vermiştir.¹¹⁸ Yedinci bölümde müte-kaddim âlimlerin kıssacılara ve naklettikleri asılsız rivayetlere yönelttikleri tenkitleri ve ayrıca ulemanın bu konuda maruz kalmış oldukları sıkıntıları ele almıştır. Konuya ilişkin Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Main'in başından geçen meşhur hadiselerle benzer hikayeler nakletmiş ayrıca kıssacıların uydurma rivayet nakletmelerine örnekler vermiştir.¹¹⁹

Süyûtî sekizinci bölümde uydurma rivayetlerin çok sayıda olduğu ve onları sadece müctehid münekkîd muhaddislerin ayırt edebileceğini söylemiştir. Bu bölümde Ukaylî'nin *ed-Duafâ*'sı, Hatîb'in *Kifâye*'si ve *Tarih*'i, İbn Adî'nin *el-Kâmil*'i ve İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'ı gibi eserlerden naklen; zındıkların dört yüz, dört bin, on iki bin rivayet uydurdukları, bazı kezzâbların uydurdukları hadis sayısı ve mutkîn/münekkîd muhaddislerin bunları temyiz ettiğine dair haberlere yer vermiştir.¹²⁰ Süyûtî dokuzuncu bölümde İrâkî'nin *el-Bâ'is ale'l-hallâs* isimli eserini özetlemiştir. Burada kısaca ve kıssacıların vasıflarına ilişkin merfu ve bazı mevkuף rivayetler sıralanmıştır.¹²¹

Onuncu bölümü ise İrâkî'nin gözünden kaçtığını ifade ettiği kısaca, vaaz, kıssacılar ve muhaddislerin onlarla ilişkisine dair rivayetlere ayırmış burada doksan kadar nakle yer vermiştir.¹²² Bölümün son kısmında İbnü'l-Cevzî'nin *el-Kussâs ve'l-müzekkirîn* isimli eserinden özetlediğini belirterek onun açıklamalarına yer vermiştir. İbnü'l-Cevzî'nin, kıssacılığın mahiyeti, âlimler tarafından niçin eleştirildiği, va'z ve tezkîr ile arasındaki farklar ve vaizlerin hadisle ilgisi konularına ilişkin açıklamalarını özetle vermiştir.¹²³

7. TAHZİRÜ'L-EYKÂZ MİN EKÂZİBİ'L-VU'ÂZ

Süyûtî'nin vaizler ve kullandıkları rivayetlere ilişkin diğer bir eseri

¹¹⁵ Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 163-165.

¹¹⁶ Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 167-172.

¹¹⁷ Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 172-190.

¹¹⁸ Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 191-193.

¹¹⁹ Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 195-212.

¹²⁰ Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 213-219.

¹²¹ Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 221-232.

¹²² Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 233-281.

¹²³ Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 269-281.

Tahzîrû'l-eykâz'dır. Eser Ali Toksarı'nın tahkiki ile 1993'te neşredilmiştir. Süyûtî esere, kendisine Kitab'ı ve Sünnet'i muhafaza etmeyi ve Nebi'sinden yalanı uzaklaştırmayı ihsan eden Allah Teâlâ'ya hamd ettiğini ifade ederek başlar. Sekiz fasılda mevzû rivayet nakli meselesini ele alır.

Süyûtî'nin ilk faslı Rasulullah'tan uydurma hadis nakletmenin haramlığı hakkındadır. *Tahzîrû'l-havâs*'ın ikinci faslının da aynı başlığı taşıdığı görülmektedir. Süyûtî bu başlıklar altında; *Havâs*'ta Müslim'in *Sahih*'inden naklen "*Kim yalan olduğunu bilerek benden bir hadis naklederse o iki yalancıdan biridir.*" rivayetini nakletmiştir.¹²⁴ *Eykâz*'da da aynı rivayete yer vermiş *روى عنى حديثا* من *lafzıyla* rivayeti nakletmiştir.¹²⁵ Halbuki *Sahih-i Müslim*'de rivayet *من حدث عنى* *lafzıyla* *Havâs*'taki gibi geçmektedir.¹²⁶ Aynı rivayeti iki eserde de Müslim'e atfetmesine rağmen aralarında nisbî de olsa lafız farklılığı bulunması dikkat çekmektedir. Müellifin burada verdiği bilgiler daha çok kısa notlar şeklindedir denebilir. Örneğin bu bölümde kısaca "men kezebe" rivayetini yüzden fazla sahâbînin naklettiğini söylemekle yetinir. Bu kısmın aynıyla *el-Fettâs* isimli eserinde de geçtiği görülür. Rasulullah (s.a.v) adına yalan uydurmanın tekfir edilmesi hususunda birçok âlimin görüş bildirdiğini, büyük günahların en büyüğü olduğunu söylemekle iktifâ eder. Halbuki *Havâs*'ta bu bölüm oldukça detaylıdır.

Müellif ikinci fasılda Rasulullah'tan (s.a.v) uydurma hadis nakledenin cezası konusunu ele alır. Bu bölümde mevzû rivayet nakledenler konusunda Süfyân b. Uyeyne, Buhârî gibi âlimlere sorulan fetvalar ve onların verdiği cevaplardan örnekler nakleder. Ayrıca batıl haberler nakledenin cezalandırması, dövülmesi, yalnız bırakılması, ayıbının ifşa edilmesi konusunda Ebû Hanîfe, Şu'be b. el-Haccâc, Süfyâneyn, Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel gibi dinin kendilerinden alındığı âlimlerin açık görüşleri bulunduğunu kaydeder.¹²⁷

Üçüncü fasıl kezzâb ravilerin dine ve topluma zararları ve onlara karşı sünneti korumak ve onlarla ilmî münazaraya girmek hakkındadır. Süyûtî bu başlık altında yine kendisinden fetva istenen bir kıssacı ve verdiği hüküm sebebiyle kendisine gösterilen tepkilerden bahseder.¹²⁸ *Tahzîrû'l-havâs*'ta da aynı ibarelerin geçtiği görülmektedir. Süyûtî burada farklı olarak uzunca bir ibareyle muhatabına seslenmekte ve onun kendisiyle münazaraya güç yetiremeyeceği için haddini bilmesi gerektiğini, hadis âlimleri gibi sahih, hasen ve zayıf birbirinden ayıramayacağını, yirmiden fazla olan sahih hadis, elliden fazla olan zayıf hadis çeşitlerini de bilemeyeceğini, Arap dilinin

¹²⁴ Süyûtî, *Tahzîrû'l-havâs*, 127.

¹²⁵ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz min ekâzîbi'l-vu'âz* (Kayseri: TDV Kayseri Şubesi Yayınları, 1993).

¹²⁶ Bk. Müslim, "Mukaddime", 1.

¹²⁷ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 5-10.

¹²⁸ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 10-12.

inceliklerini de bilmediğini, fıkihtan hiç anlamadığını, müsaade etse talebesinin bile münazarada onu alt edeceğini ve vaizlerin zararlarını anlatır.¹²⁹ Bu fasılda dikkat çeken hususlardan birisi onun, meşhur Kur'an'a arz hadisini nakletmesi ve onu mutlak olarak Buhârî ve başkalarının naklettiğini belirtip âlimlerin de buna meylettğini söylemesidir.¹³⁰ Halbuki bu rivayeti nakleden Buhârî, *Sahîh*'in sahibi Muhammed b. İsmail değil *Keşfu'l-esrâr*'ın müellifi, Hanefî fakih Abdülaziz el-Buhârî'dir (ö. 730/1330).¹³¹

Dördüncü fasıl Rasulullah (s.a.v) adına yalan uydurmanın haramlığı, sahâbe ve onlardan sonra gelenlerin çok hadis nakletmekten geri durması ve Kitab'a muarız olan rivayetlerin kabul edilmemesi hakkındadır. Süyûtî bu bölümde Rasulullah'ın çok hadis naklinden menettiğine dair hadislerle "men kezebe" rivayetinin bazı tariklerine yer vermiştir.¹³² Sonrasında Rasulullah (s.a.v) adına yalan uydurmanın haramlığına ve kebirden olduğuna dair Nevevî ve Zehebî gibi âlimlerden nakiller yapmıştır. Bazı insanların cerh-tadili redderek hadislerin hepsini aynı mertebede gördüğünden uydurma hadisin sadece cerh-tadil eserlerinde nakledilebileceğinden, sahâbenin –"Men kezebe aleyye..." tahzirine maruz kalma korkusuyla- çok hadis nakletmekten kaçındığından, ayrıca onların Kur'an'a muhalif rivayetleri tenkit ettiklerinden bahsetmiştir. Zamanındaki vaizlerin ise sahâbenin zıddına, muhalif hadislerle âyetleri reddettiklerini söylemiştir.

Süyûtî beşinci fasılda Irâkî'nin *el-Bâ'is ale'l-hallâs* isimli eserinden alıntılarda bulunur.¹³³ *Havâs*'ta da dokuzuncu fasıl *el-Ba'is*'ten özetir.¹³⁴ Altıncı fasıl ise "*Tahzîrû'l-eykâz* isimli eserde gelenler" başlığını taşımaktadır. Süyûtî bu bölümde, "Biz *Tahzîrû'l-eykâz* olarak isimlendirilen büyük eserimizde bu konuda çok şey zikrettik" der.¹³⁵ Onun *Tahzîrû'l-havâs*'ı kastetme ihtimali akla gelse de *Havâs*'ta hiç değinmediği bilgilerin bu bölümde yer aldığı görülmektedir.¹³⁶ Burada naklettiği rivayetler tarandığında ekseriyetle bunların *el-Câmiu's-sagîr* isimli eserinde bulunması dikkat çekmektedir.¹³⁷ Yedinci ve sekizinci bölümlerde Gazâlî'nin *İhyâ'sı*¹³⁸ ve *Eyyühe'l-veled*¹³⁹ isimli eserlerinden birebir nakillerde bulunarak esere son verir.

Tahzîrû'l-eykâz'ı neşreden Toksarı, eserin Süyûtî'ye aidiyeti noktasında şüphesini ifade eder. Kaydettiğine göre eserin iki yazma nüshası bulunmak-

¹²⁹ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 27.

¹³⁰ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 28-29.

¹³¹ Bk. Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 29. (muhakkik notu).

¹³² Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 31-36.

¹³³ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 45-53.

¹³⁴ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 221.

¹³⁵ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 54.

¹³⁶ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 54-86.

¹³⁷ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 56-58; a.m.f., *el-Câmi'u's-sagîr*, (4771, 6077).

¹³⁸ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 86-101.

¹³⁹ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 101-104.

tadır. Bunlardan birisi Süleymaniye diğeri ise Petersburg nüshalarıdır. Toksarı, Petersburg nüshasını esas alarak Süleymaniye nüshası ile mukayese etmiş ve her iki nüshada da eserin Süyûtî'ye atfedildiğini kaydetmiştir.¹⁴⁰ Eserler incelendiğinde *Tahzîrû'l-eykâz*'ın *Tahzîrû'l-havâs*'la azımsanamayacak derecede birebir örtüşen kısımlar içerdiği, telif sebebi olarak belirttiği vaiz konusunun ikisinde de yer aldığı, fasılların büyük oranda aynı başlıkları taşıdığı, telif metodu ve üslup olarak da çok benzediği görülmüştür. Bununla birlikte *Tahzîrû'l-eykâz*'ın *Havâs*'a göre daha kısa ve düzensiz olduğu, başlıkların altında konuların henüz yarım kalmış gibi görüldüğü, bazılarında sadece notlar alındığı gibi bir izlenim oluşturduğu müşahede edilmiştir.

8. EL-FETTÂŞ ALE'L-KAŞŞÂŞ

Eser yelpazesi oldukça geniş olan Süyûtî'nin velûd olduğu alanlardan biri de makâme türüdür. Süyûtî 30 civarında makâme yazmıştır.¹⁴¹ Onun makâmeleri Semîr Mahmûd Derûbî tarafından *Şerhu Makamati Celaleddin Süyûtî* isimli çalışmada tahkik edilerek bir araya getirilmiştir. Süyûtî *el-Fettâş*'ı h. 898 yılında yazmıştır.¹⁴² Girişte uydurmacı bir kıssacıya ithafen ya da onun uydurduğu bir rivayete "Bu büyük bir iftiradır" diyerek başlamış ve bu iftiradan Allah'a, peygamberlerine, meleklerine, kitaplarına ve bütün değer sahiplerine sığındığını ve iftiracıları uzak olduğunu belirtmiş ve bu kıssacının Rasulullah (s.a.v) adına uydurulmuş sözler naklettiğini ve bunda ısrarcı olduğunu ifade etmiştir. Devamında sünnete sarılmanın ve onu savunmanın önemi, Rasulullah (s.a.v) adına yalan söylemenin şenaati, hadiz vaz'ının en alçak iş olduğunu ve bundan kaçınılması gerektiğini, bazı âlimlerin Resûlullah adına (kasten) yalan söyleyen kimsenin/kezzâbın tekfiri için fetva verdiğini kaydetmiştir.¹⁴³ Ayrıca Süyûtî, uydurmacının darb edileceğine dair Buhârî'den, boynunun vurulacağına dair İbn Uyeyne ve Yahyâ b. Maîn'den (ö. 233/848) fetvalar nakletmiştir.¹⁴⁴ Kendisine bir kıssacı hakkında sorulduğu ve onun buna kızdığı,¹⁴⁵ kendisinden önce Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi âlimlerin de bu kıssacıların tepkilerine maruz kaldıklarından,¹⁴⁶ Rasulullah'tan (s.a.v) mevzû rivayet naklini helal sayanın facir sayılacağından ve onun Kitab, sünnet ve esere muhalefet ettiğinden,¹⁴⁷ onların hadsiz ve cehennemlik olduğundan¹⁴⁸ bahsetmiştir. Müellif, kıssacıları zemmeden, Rasulullah (s.a.v) adına hadis uydurmayı ve

¹⁴⁰ Süyûtî, *Tahzîrû'l-eykâz*, 43-46.

¹⁴¹ Bk. Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 1/124-143.

¹⁴² Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 2/886.

¹⁴³ Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 2/874-875.

¹⁴⁴ Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 2/866.

¹⁴⁵ Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 2/868-871.

¹⁴⁶ Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 2/875.

¹⁴⁷ Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 2/876.

¹⁴⁸ Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 2/877.

nakletmeyi kötileyen bazı şairlerin beyitlerini de naklederek makâmesini nihayete erdirmiştir.¹⁴⁹

SONUÇ

İslâmî ilimlerin ekserisine ilişkin önemli eserler telif etmiş olan Süyûtî, daha çok muhaddis kimliğiyle tanınmış ve bu alanda muhalled eserler kaleme almıştır. Hadis ilimlerinin hemen hepsine dair eseri olan Süyûtî'nin önemli katkıda bulunduğu alanlardan birisi de mevzûât lietartürü olmuştur. Süyûtî'den önceki dönemde uydurma hadislerle ilgili en meşhur kaynak İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'ıdır. Süyûtî mevzû rivayetlerle ilgili çalışmalarında İbnü'l-Cevzî'nin eserini eksene almış ve onun eserine yönelik en geniş ve nitelikli tenkidi ele almıştır.

Süyûtî'nin mevzûât literatürüne katkısı özellikle *el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a* isimli eseri ile olmuştur. İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzuat*'ında nice zayıf hatta hasen ve sahih hadislere yer verdiğini ifade eden Süyûtî, *el-Mevzû'ât*'ı temize çekmiş, uydurma olmayanları temyiz edip onu ihtisar etmiştir. Süyûtî'nin, İbnü'l-Cevzî'nin ele aldığı 1850 kadar rivayetten 338'inin hükmüne karşı çıktığı tespit edilmiştir. O, bu rivayetlerin bir kısmının zayıf, hasen yahut sahih olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden İbnü'l-Cevzî'nin mevzû addettiği rivayetleri savunurken bunu; rivayetin yer aldığı kaynağa dikkat çekmek, diğer tariklerine işaret etmek ve yalancı olduğu düşünülen ravi hakkındaki farklı değerlendirmelere temas etmek suretiyle yapmıştır. Ancak itirazlarında ve bunları ispat ederken ortaya koyduğu delillerde Süyûtî de eleştiriden kurtulamamıştır. Özellikle İbn 'Arrâk'ın tenkidleri, Süyûtî ile İbnü'l-Cevzî arasında bir nevi hakemlik görüntüsü arz etmektedir. İbnü'l-Cevzî'nin müteşeddid kişiliğine örnek sayılabilecek hususların yanında Süyûtî'nin de mütesahil tavrını teyit eden hususlar görülmüştür. Dolayısıyla herhangi bir rivayetin uydurma olduğu hakkında İbnü'l-Cevzî'nin görüşlerine başvururken Süyûtî'nin *el-Le'âli*'sini de kullanmak gerekmektedir.

Süyûtî'nin *el-Mevzû'ât*'a ilişkin bir diğer çalışması bu eserde yer almayan rivayetleri derlediği, *Zeyl* veya *Ziyâdât* ismiyle bilinen 1056 rivayeti içeren kitabıdır. Rivayetleri *el-Mevzû'ât*'a uygun olarak konulara göre tasnif eden Süyûtî, ravinin durumu ile isnaddaki kusuru dile getirip ulemanın görüşleri ve rivayetin yer aldığı kaynakları da belirtmiştir. Eserin temel özelliği İbnü'l-Cevzî'nin zikretmediği uydurma rivayetleri derlemek olmasına rağmen Süyûtî, *el-Mevzû'ât*'ta yer alan rivayetlerden bir kısmını *Zeyl*'inde zikretmiştir. Süyûtî'nin bu eserinden istifade ederken *el-Le'âli*'de olduğu üzere İbn 'Arrâk'ın değerlendirmeleri de dikkate alınmalıdır.

Süyûtî'nin eserleri talebeleri tarafından kaydedilip listelenmesine

¹⁴⁹ Süyûtî, *Şerhu makâmât*, 2/879-886.

rağmen bir kısım ihtilafa konu olan çalışmaları bulunmaktadır. Bunlardan birisi bizzat Süyûtî'nin benzerinin henüz yazılmadığını söylediği 18 kitabından birisi olan *en-Nüketü'l-bedî'ât* isimli eseridir. Bu eserin günümüze ulaşmadığı, hacimli olduğu varsayılarak muhtasar halinin *Ta'akkubâtu's-Süyûtî alâ Mevzû'âtı İbni'l-Cevzî* ismiyle günümüze ulaştığı ifade edilmiştir. Çalışmada ifade ettiğimiz üzere *en-Nüket*, eserin asıl ismi olup müellifin *el-Le'âli*'de ortaya koyduğu tenkidlerin bir araya getirilmiş şeklidir. Süyûtî ve yakın dönem takipçilerinin bu eseri açıkça *en-Nüketü'l-bedî'ât* ismiyle zikretmeleri bunu teyit etmektedir. Erken tarihli yazma nüshalarda müellifin isim zikretmediği ancak müstensihlerin *en-Nüketü'l-bedî'ât el-Mevzû'ât* ismine kapakta yer verdiği görülürken geç tarihli nüshalarda mukaddime kısmına “ve ismuhû *et-Ta'akkubât ale'l-Mevzû'ât*” ibaresinin eklendiği görülmüştür. Yapılan tahkiklerde ise hangi nüshanın kullanıldığına bağlı olarak farklı isimlendirmeler ortaya çıkmıştır. Süyûtî, bu eserinde İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*'ı üzerine yapmış olduğu tenkitleri derli toplu bir şekilde özetleyerek bir araya getirmiştir. Çalışmada 19 bölüm içerisinde tekrarlarıyla birlikte 338 rivayet bulunmaktadır.

İbn 'Arrâk'ın hakemliğine konu olan üç eser *el-Le'âli*, *Zeylu'l-Le'âli* ve *en-Nüket*'tir. Bu eserlerdeki bilgiler ile İbnü'l-Cevzî'nin yaklaşımlarını bir araya getiren İbn 'Arrâk'ın değerlendirmelerine baktığımızda Süyûtî'nin kimi zaman aşırı derecede zayıf veya yalancılıkla itham edilen ravilerden gelen rivayetleri, tariklerinin çokluğu sebebiyle uydurma olarak görmemesi dikkatimizi çekmiştir. Ayrıca rivayetin başka bir tarikin bulunması sebebiyle İbnü'l-Cevzî'ye itiraz eden Süyûtî'nin delil aldığı tarikin de yalanla itham edilen kimselerden geldiği görülmüştür. Süyûtî, İbnü'l-Cevzî'yi tenkid edip hatalarını tashih etmeye çalışırken uydurma olarak zikrettiği kimi rivayetleri başka eserlerinde kullanması yönüyle İbnü'l-Cevzî gibi çelişkiye düşmüştür.

Süyûtî, mevzûât literatürüne ilişkin eserlerinin hemen hepsinde kıssacıları zemmetmiştir. Özellikle *Tahzîrû'l-havâs*, *Tahzîrû'l-eykâz* ve *el-Fettâs* bu çerçevede telif ettiği kaynaklardandır. Bu eserlerin telifindeki ortak etkenin kendisinden hakkında fetva istenen, uydurma hadisleri nakleden bir kıssacı olduğu görülmüştür. Aynı saikle telif edilen eserlerinde fazlaca tekrarlar bulunmaktadır. Bunlardan *Tahzîrû'l-eykâz*'ın ona nispeti hususunda bazı şüpheler akla gelse de üslup ve içeriği göz önüne alınınca bizde, eserin Süyûtî'ye ait olduğu kanaati ağır basmıştır.

KAYNAKÇA

- Ali el-Kârî, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî. *el-Esrâru'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1431.
- Altıntaş, F. Betül Güney. “Süyûtî'nin Erbaûn Edebiyatın Katkısı”. *Bir Memlûk Bilgini Celâleddin es-Süyûtî*. ed. Sezai Engin. 46-78. Ankara: Eskiyeni Yayınları, 2023.
- Âlûsî, Mahmûd Şükri b. Abdullah b. Mahmûd. *Gâyetü'l-emânî fi'r-red ale'n-Nebhânî*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2001.

- Aslan, Recep. *Suyûtî'nin Hadis İlmindeki Yeri*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.
- Aydın, Abdullah. *Hadis İstilahları Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Dâvûdî, Ebî Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Ali el-Mâlikî. *Tercemetü'l-allameti's-Süyûtî*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1971.
- Ece, Abdurrahman. "el-Gumârî ve el-Muğîr Ale'l-Ehadisi'l-Mavdûa fi'l-Cami'i's-Sağîr Adli Eseri". *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi* 2/4 (2010), 104-136.
- Engin, Sezai. "Memlük Kahiresi'nde Bir Şârih/Muallik: Hadis Şerh Literatüründe Celâlüddin es-Süyûtî ve Eserleri". *Bir Memlük Bilgini Celâleddin es-Süyûtî*. ed. Sezai Engin. 79-94. Ankara: Eskiye Yayınları, 2023.
- Fellâte, Ömer b. Hasan Osmân. *el-Vaz' fi'l-hadîs*. Dımaşk/Beyrut: Müessesetü Menâhili'l-İrfân, 1981.
- Gökduman, Mustafa Avni. *Suyûtî'nin Uydurma Hadisler Konusunda İbnü'l-Cevzî'ye Yöneltilmiş Eleştiriler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- İbn 'Arrâk, Nûru'd-Dîn 'Alî b. Muḥammed b. 'Alî b. 'Abdurrahman b. 'Arrâk el-Kenânî. *Tenzihü's-şerî'a*. thk. 'Abdulvehhâb 'Abdullaṭîf. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1399.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Lisânü'l-Mizân*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde. Beyrut: Müessesetü'l-Âlemî, 1971.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2. Basım, 1379.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sikât*. thk. Muhammed Abdürreşîd. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1973.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*. thk. Muhammed Abdülmecid b. İsmail es-Selefi. 2 Cilt. Riyad: Dârü's-Sâmi'i, 2000.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *Kitâbü'l-mevzû'ât mine'l-ehâdîsi'l-merfuât* thk. Nureddin Boyacılar. Riyad: Mektebetu Edvai's-Selef [Edvau's-Selef], 1997.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Kitâbü'l-mevzû'ât*. Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1966.
- Kandemir, M. Yaşar. "el-Mevzûât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/496-498. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Kandemir, M. Yaşar. *Mevzu Hadisler Menşe'i Tanıma Yolları Tenkidi*. İFAV Yayınları, 10. Basım, 2017.
- Kandemir, M. Yaşar. "Münâvî, Muhammed Abdürreâû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/571-573. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Kâtib Çelebi. *Keşfü'z-zünûn*. thk. Şerafettin Yaltkaya - Rıfat Bilge. 2 Cilt. İstanbul: Maârif Matbaası, 1941.
- Kaya, Murat. "Mevzû Hadislerin Yapısı ve Kullanım Yaygınlığı". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31 (2016), 56-74.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1957.
- Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Hasenî. *er-Risâletü'l-*

- mustatrafe*. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 5. Basım, 1993.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed. *el-Ecvibetü'l-fâzile*. Halep: Mektebü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 1964.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed. *er-Ref' ve't-tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl*. thk. Abdulfettah Ebû Gudde. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2012.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru mine's-süneni bi-nakli'l-'adli 'ani'l-'adli 'an Rasûlillah*. Riyad: Dârü's-Selâm, 1419.
- Özkan, Halit. "Süyûtî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/188-198. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Sehâvî, Ebü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed. *ed-Dav'ü'l-lâmi li-ehli'l-karni't-tâsi'*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayat, ts.
- Sehâvî, Ebü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed. *el-Mekâsîdü'l-hasene*. thk. Muhammed Osman el-Haşî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1985.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Câmiu's-sağîr fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ez-Ziyâdet ale'l-Mevdû'ât (Zeylü el-Le'âli'l-masnû'a)*. thk. Râmiz Hâlid Hasan. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2010.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Tedrîbü'r-râvî*. çev. Muhammed Enes Topgöl, ed. Arafat Aydın. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Le'âli'l-masnû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevzû'ât*. thk. Âmir Ahmed Haydar. Beyrut: Dârü'l-Cinan, 1991.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevzû'ât*. yy.: Matbaa-i Uluv, 1303.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevzû'ât*. İstanbul: Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa, 548.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevzû'ât*. İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 1281-001.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevzû'ât*. Samsun: Samsun İl Halk Kütüphanesi, 55 hk 1123.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ez-Ziyâdât ale'l-mevzû'ât ve yüsemma "Zeylü'l-Le'âli'l-masnû'a"*. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2010.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Kitâbü't-tehaddüs bi-ni'metillah*. Cambridge: Cambridge University, 1975.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Şerhu makamati Celaleddin Süyûtî*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1989.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Tahzîrül-eykâz min ekâzîbi'l-vu'âz*. Kayseri: Türkiye Diyanet Vakfı Kayseri Şubesi Yayınları, 1993.

- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Tahzîrül-Havâs min ekâzîbi'l-kussâs*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1984.
- Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf Sâlihî. *Sübülül-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ibâd*. Kahire: İhyâu't-Türâsi'l-İslâmî, 1994.
- Şâzeli, Abdülkadir. *Behcetül-'âbidîn bi-tercemeti hâfizi'l-asr Celeddin Süyûtî*. Dımaşk: Matbûatu Mecmâi'l-Lugati'l-Arabiyye, 1998.
- Tabba', İyaz Hâlid. *Celeddin Süyûtî: ma'lemetü'l-ulûmi'l-İslâmiyye*. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1996.
- Uğur, Mücteba. *Hadis İlimleri Edebiyatı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Yavuz, Adil. "Sehâvî ve Halk Dilinde Dolaşan Hadisler Problemi ile İlgili Eseri". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/14 (Mart 2002), 165-187.
- Yıldırım, Enbiya. "İbnu'l-Cevzî'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2006), 73-126.
- Yıldırım, Enbiya. "Suyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehâvî - Suyûtî Çekişmesi Bağlamında)". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2006), 149-174.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârîkî ed-Dımaşkî. *Mizânü'l-İtidâl*. Lübnan: Dârü'l-Ma'rife li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, 1963.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dımaşkî. *el-A'lâm*. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.

 Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

 Yazar(lar) / Author(s): Mustafa Yasin Akbaş - Taha Çelik.

 Finansman / Funding: Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder(ler). / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

 Yazar Katkıları / Author Contributions:

Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study	: MYA (%50), TÇ (%50)
Veri Toplanması / Data Collection	: MYA (%50), TÇ (%50)
Veri Analizi / Data Analysis	: MYA (%50), TÇ (%50)
Yazım / Writing up	: MYA (%50), TÇ (%50)
Gönderim ve Revizyon / Submission and Revision	: MYA (%50), TÇ (%50)

 Çıkar Çatışması / Conflict of Interests: Yazar(lar), çıkar çatışması olmadığını beyan eder(ler). / The authors declare that they have no competing interests.